

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra obchodního práva

Vybrané obchodněprávní aspekty insolvenčního řízení

Diplomová práce

2012

Bc. Jan Mašek

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. prosince 2012

Jan Mašek

Poděkování

Za všestrannou pomoc, cenné rady a strávený čas při vedení přípravy mé diplomové práce bych rád poděkoval paní prof. JUDr. Stanislavě Černé, CSc. Dále děkuji za konzultace, zejména otázek insolvenčního práva, panu JUDr. Oldřichovi Řeháčkovi, Ph.D. V neposlední řadě chci také poděkovat za konzultace ekonomických souvislostí mé práce panu Ing. Martinovi Prajerovi, Ph.D.

Obsah

Úvod.....	1
1. Vymezení základních pojmů	3
1.1. Insolvenční řízení.....	3
1.2. Vymezení procesních subjektů a jejich postavení	4
1.2.1. Insolvenční soud	4
1.2.2. Dlužník.....	5
1.2.3. Insolvenční správce.....	6
1.2.4. Ostatní subjekty insolvenčního řízení.....	6
1.3. Úpadek a jeho osvědčování	7
1.4. Formy řešení úpadku připadající v úvahu v případě podnikatele	9
2. Vývoj právní úpravy úpadku obchodní společnosti a družstva	14
2.1. Právní úprava do přijetí zákona č. 64/1931	14
2.2. Právní úprava zákona č. 64/1931 Sb.....	14
2.3. Období od účinnosti zákona 142/1950 Sb. (občanský soudní řád).....	15
2.4. Zákon č. 328/1991 Sb. o konkursu a vyrovnání	15
3. Základní zásady insolvenčního řízení a z nich vyplývající specifika úpravy obchodněprávních vztahů; skupiny pohledávek a význam členství v těchto skupinách	16
3.1. Par conditio creditorum	16
3.2. Zákaz zvýhodnění, resp. znevýhodnění účastníka.....	17
3.3. Ochrana práv nabytých v dobré víře.....	17
3.4. Povinnost uspokojovat pohledávky v rámci insolvenčního řízení.....	17
3.5. Věřitelské skupiny	17
3.5.1. Pohledávky přihlašované - nezajištěné	19
3.5.2. Pohledávky přihlašované - zajištěné.....	19
3.5.3. Pohledávky za majetkovou podstatou a jim na roveň postavené....	21
3.5.4. Pohledávky vyloučené ze způsobů řešení úpadku	21

3.5.5. Pohledávky podřízené.....	22
4. Povinnosti a omezení práv statutárního orgánu spojené se zahájením a průběhem insolvenčního řízení	24
4.1. Povinnosti před zahájením insolvenčního řízení (včetně povinnosti podat insolvenční návrh a důsledky jejího nesplnění)	24
4.2. Omezení a povinnosti spojené se zahájením insolvenčního řízení.....	27
4.3. Povinnosti spojené se zjištěním úpadku v závislosti na formě jeho řešení	29
4.3.1. Konkurs.....	29
4.3.2. Reorganizace.....	30
4.4. Omezení vyplývající z jiného předpisu než insolvenčního zákona	31
5. Výkon práv statutárního a jiného orgánu insolvenčním správcem a jejich rozsah	34
5.1. Pojem dispoziční oprávnění k majetku dlužníka	34
5.2. Jednání za obchodní společnost a družstvo před a po přechodu dispozičního oprávnění	37
5.2.1. Po zahájení insolvenčního řízení	37
5.2.2. Po zjištění úpadku.....	38
5.2.3. V rámci konkursu.....	39
5.2.4. V rámci reorganizace	41
6. Řešení majetkové účasti dlužníka v obchodní společnosti a družstvu	44
6.1. Stav v rámci jednotlivých forem řešení úpadku	44
6.2. Zánik účasti a její vypořádání v jednotlivých obchodních společnostech a družstvu	46
6.2.1. Veřejná obchodní společnost.....	46
6.2.2. Komanditní společnost	47
6.2.3. Společnost s ručením omezeným.....	47
6.2.4. Akciová společnost	48
6.2.5. Družstvo.....	48

7.	Vliv insolvenčního řízení na závazky podnikatele	49
7.1.	Před a po zahájení insolvenčního řízení	49
7.2.	Po zjištění úpadku	51
7.3.	V konkursu.....	52
7.3.1.	Splatnost.....	53
7.3.2.	Podmínky	54
7.3.3.	Zánik jednostranných právních úkonů.....	55
7.3.4.	Synallagmatické smlouvy	57
7.3.5.	Fixní smlouvy	59
7.3.6.	Nájemní a leasingové smlouvy	59
7.4.	V reorganizaci.....	61
	Závěr	63
	Seznam použité literatury.....	64
	Seznam citované judikatury	66
	Seznam použitých zkratk	69
	Abstract	70
	Abstrakt.....	71

Úvod

Insolvenční právo je běžně podřazováno pod odvětví občanského a nikoliv obchodního práva. Svou úpravou však insolvenční problematika zasahuje zcela nepochybně do sféry obchodního práva. A to mnohdy, z pohledu podnikatele, v jeho nejcitlivějších oblastech, jakými jsou otázky řízení společnosti, která se dostala do úpadku, nebo naopak vypořádání pohledávek za takovým subjektem. Téma své práce jsem si vybral s ohledem na fakt, že se jedná o problematiku, která není žádnou mě známou publikací komplexně zmapována a nabízí tak spoustu otázek, které mohou být předmětem zkoumání.

Obsah mé práce bude zaměřen na dva vhledy do dané problematiky. Za prvé na změny, které přináší insolvenční řízení pro samotného dlužníka – obchodní společnost, či družstvo. A za druhé na změny, které s sebou přináší probíhající insolvenční řízení dlužníka, pro subjekt, který s ním vstupuje, či vstoupil v obchodní styk.

Práce samotná je rozčleněna do tří na sebe navazujících celků. V prvním jsou stručně v kontextu obchodního práva popsány bazální pojmy a zásady insolvenčního řízení. Dále je zde v krátkosti popsán historický vývoj úpadkové právní úpravy na našem území.

Druhý celek podává pohled na podstatné části insolvenční úpravy dopadající na dlužníka – obchodní společnost, či družstvo a jeho statutární orgán. Navazuje výklad o výkonu práv statutárního orgánu insolvenčním správcem. V závěru této části je výklad zaměřen na řešení majetkové účasti dlužníka ve třetích subjektech a její vypořádání v insolvenčním řízení.

Třetí část je zaměřena na obchodní závazkové vztahy a jejich modifikace vyplývající z probíhajícího insolvenčního řízení.

Výklad diplomové práce se orientuje výhradně na úpravu právního postavení subjektů upravených v obchodním zákoníku. Zcela je proto pominuto řešení úpadku fyzických osob – nepodnikatelů, ale také fyzických osob podnikatelů.

Jako cíl práce si kladu nadefinovat nejvýznamnější průniky insolvenčního práva do úpravy práva obchodního, přičemž se zaměřím zejména na zkoumání otázek, které z tohoto průniku vyplývají a na něž nepodává zákonná úprava explicitní odpovědi.

Při vědomí toho, že spojení insolvenčního práva s právem obchodním není komplexně popsanou oblastí, budu pro dosažení vytčeného cíle užívat zejména

komentářovou literaturu a dostupná soudní rozhodnutí z oblasti insolvenčního práva. Dále pak dále literaturu zabývající se obchodním právem, resp. těmi jeho oblastmi, které shledám jako průnikové s insolvenční úpravou.

1. Vymezení základních pojmů

1.1. Insolvenční řízení

Definici insolvenčního řízení podává § 2 písm. a) insolvenčního zákona a to „insolvenčním řízením se rozumí soudní řízení, jehož předmětem je dlužníkuv úpadek nebo hrozící úpadek a způsob jeho řešení“. Oproti předchozí právní úpravě jak v zákoně č. 328/1991 Sb. o konkursu a vyrovnání, tak v zákoně č. 64/1931 Sb. o konkursním, vyrovnacím a odpůrčím řádu, je insolvenční řízení koncipováno jako řízení jednotné, které se vnitřně člení do na sebe navazujících fází, v jejichž rámci se uplatňují odlišná pravidla v závislosti na formě řešení úpadku.

Tyto fáze jsou:

- a) od zahájení insolvenčního řízení do doby zjištění, resp. nezjištění úpadku;
- b) od zjištění úpadku do doby zvolení způsobu jeho řešení;
- c) řešení úpadku v rámci zvoleného způsobu jeho řešení.

Insolvenční řízení je vedeno před civilním soudem, jakkoliv soudní pravomoc zde není výlučná a v úvahu přichází také užití jiných právních institutů pro řešení případného úpadku¹. V případě úpadku velkých obchodních společností se je možné v praxi setkat se snahou předejít jeho řešení v rámci insolvenčního řízení. A to nikoliv jen ze strany statutárních orgánů takové společnosti, ale i ze strany nejvýznamnějších věřitelů. V takovém případě bývá místo podání insolvenčního návrhu alternativou např. uzavření memoranda, resp. standstill agreement². Taková dohoda dává dlužníkovi čas na provedení restrukturalizačních opatření. Rizika, která však z tohoto postupu vyplývají jak pro věřitele dlužníka, tak jeho statutární orgány, jsou jednoznačně nezanedbatelná.

Oproti ostatním druhům řízení, která se odehrávají před soudem, vykazuje insolvenční řízení mnohá specifika. Mezi nejvýznamnější patří např. bezprostřední

¹ Teorie uvádí možnost narovnání dle §585 občanského zákoníku (Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2011. s. 592), jakkoliv toto řešení je v praxi spíše hypotetickou možností, která se zejména v případě velkých úpadků blíží limitně nulové využitelnosti. Takový postup může být v přímém rozporu se zákonnou povinností statutárních orgánů obchodní společnosti nebo družstva podat insolvenční návrh.

² Zde z praxe např. společný postup významných věřitelů a členů statutárních orgánů dlužníka Tenzo, a. s., na jehož majetek je vedeno insolvenční řízení u Městského soudu v Praze pod sp. zn. MSPH 91 INS 20401 / 2011.

zásah do obsahu hmotněprávních poměrů třetích subjektů, který je mnohdy v rozporu s principy, na nichž jsou postaveny³. Dalším je modifikace procesních pravidel, které jsou jinak obecně platná pro ostatní druhy civilního soudního řízení (například modifikace zásady rovnosti, která dostává odlišný obsah, než jak ji běžně známe z občanského práva procesního⁴). V tomto ohledu je důležité poznamenat, že obecně platná norma pro občanské soudní řízení – zákon č. 64/1964 občanský soudní řád se dle § 7 insolvenčního zákona užíje subsidiárně. V neposlední řadě je výrazným rysem insolvenčního řízení také počet účastníků, který v některých případech dosahuje i jednotek tisíců⁵ (pro případ úpadku významné finanční instituce by se mohlo jednat i o stovky tisíc).

Na závěr považuji za vhodné vymezit pojem insolvence ve smyslu stavu určitého subjektu. Z mnoha dostupných výkladů lze například citovat:

„...stav, při němž dlužník má závazky vůči řadě věřitelů a není v jeho reálných možnostech, aby je všechny splnil;...“⁶.

Nebo: „Platební neschopnost neboli insolvence je neschopnost dlužníka splácet své dluhy a tak dostat svým závazkům i přes snahu dlužníka splácet svůj dluh věřiteli. Jedná se o rozdílný stav oproti platební nevůli, kdy dlužník nemá vůli svůj dluh splácet. Dlužník se do stavu platební neschopnosti může dostat např. vyhlášením konkursu nad firmou, vyrovnáním dlužníka s věřitelem atd.“⁷.

1.2. Vymezení procesních subjektů a jejich postavení

1.2.1. Insolvenční soud

Insolvenční soud vystupuje v insolvenčním řízení, stejně jako v jiných soudních řízeních, jako nestranný subjekt, který má mj. za úkol autoritativně vést řízení a rozhodovat⁸ v něm. Za stěžejní úkol insolvenčního soudu lze označit povinnost soudu rozhodnout o existenci, či neexistenci úpadku subjektu. Do jeho zjištění (resp. ještě

³ Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2011. s. 594.

⁴ Tamtéž.

⁵ Např. v případě insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka Sazka, a.s. (vedené u Městského soudu v Praze pod sp. zn. MSPH 60 INS 628 / 2011) se jednalo o cca 2100 přihlášených věřitelů.

⁶ Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2011. s. 589.

⁷ WIKIPEDIE. Platební neschopnost [online]. 26.10.2008 [cit. 2012-09-02]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Platebn%C3%AD_neschopnost>.

⁸ Insolvenční soud rozhoduje v rámci insolvenčního řízení zpravidla usnesením (viz § 88 insolvenčního zákona).

částečně i do konání přezkumného jednání a schůze věřitelů) připadá insolvenčnímu soudu největší podíl aktivity v rámci řízení. Následně se pak převážná část agendy procesu přesouvá na insolvenčního správce.

Za věcně příslušné soudy pro insolvenční řízení stanoví § 9 odst. 4 občanského soudního řádu soudy krajské. Jako obsazení soudu pak stanoví § 12 insolvenčního zákona samosoudce. Místní příslušnost dovodíme s ohledem na subsidiární použití občanského soudního řádu pomocí výkladu jeho ustanovení § 84 an. Kromě obecného pravidla určování místní příslušnosti (obecným soudem právnické osoby je okresní soud, v jehož obvodu má sídlo) je pro insolvenční řízení důležité povšimnout si zejména znění § 87 odst. 2. OSŘ, který stanoví alternativní místní příslušnost v případě tzv. koncernového úpadku, kdy místně příslušným pro takové řízení je i soud, u kterého již probíhá insolvenční řízení na majetek jiného člena koncernu⁹.

Další důležitou úlohou insolvenčního soudu je výkon dohledací činnosti nad postupem a činností ostatních insolvenčních subjektů, zejména nad činností insolvenčního správce.

1.2.2. Dlužník

Dlužník je subjektem, na jehož majetek se insolvenční řízení vede. Je jak procesním subjektem, tak účastníkem řízení. Z logiky věci vyplývá, že bez dlužníka není možné insolvenční řízení vést. Záměna v osobně dlužníka není přípustná (§ 17 IZ). Dalším rysem dlužníka jako účastníka řízení je, že musí být právním subjektem (nelze tedy vést insolvenční řízení pouze s majetkem)¹⁰.

Okruh osob, na jejichž majetek může být vedeno insolvenční řízení, je definován negativně ustanovením § 6 IZ. Jedná se zejména o stát a veřejnoprávní korporace¹¹.

⁹ Nejedná se však o důvod pro spojení řízení ve smyslu § 112 občanského soudního řádu; k tomu viz rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 2 VSPH 571/2011-B-66 ze dne 30. 8.2011 ve věci sp. zn. KSPL 54 INS 9511/2010.

¹⁰ Kotoučová, J. a kol. Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s 41.

¹¹ Aktuálně je de lege ferenda zvažována varianta rozšíření působnosti insolvenčního zákona také na nižší samosprávné celky – obce. Tyto snahy jsou reflexí extrémně vysoké zadluženosti některých obcí, která vede de facto k vyřazení celku z běžného fungování a na to navazující selhání samosprávné funkce. Ministerstvo financí již v tomto duchu vypracovalo návrh legislativní změny (Česko. Ministerstvo financí České republiky. Věcný záměr zákona, kterým se mění zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, ve znění pozdějších předpisů, 15.3.2011 [cit. 2012-09-06]. s. 24 Dostupný z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/VEREJNA_DISKUZE_c2-2011_Vecny_zamer_zakona_250-

1.2.3. Insolvenční správce

Insolvenční správce¹² je v procesu insolvenčního řízení klíčovou osobou, na kterou jsou přenesena významná práva ve vztahu k majetkové podstatě dlužníka (k tomu viz následující výklad). V zásadě se dá konstatovat, že na jeho profesních kvalitách zásadně spočívá míra úspěšnosti insolvenčního řízení. Na rozdíl od správce konkursního, již nelze insolvenčního správce považovat za správní orgán sui generis¹³. Výkonem své funkce však naplňuje veřejný účel¹⁴. V jednotlivých případech je ustanovován předsedou příslušného krajského soudu ze seznamu insolvenčních správců (§ 4 odst. 1 vyhlášky č. 311/2007 Sb.), který vede Ministerstvo spravedlnosti ČR.

Insolvenční správce je při výkonu své funkce povinen postupovat s odbornou péčí (§ 36 odst. 1 IZ). Podléhá také dohledací činnosti insolvenčního soudu (§ 10 IZ). Za případnou škodu, kterou při výkonu své funkce způsobí, nese odpovědnost, ledaže prokáže, že vynaložil k jejímu předejití veškeré úsilí, které po něm bylo lze spravedlivě požadovat (§ 37 odst. 3).

Jak bude dále podrobně rozebráno, insolvenční správce při výkonu své funkce vstupuje do výkonu některých práv dlužníka. V závislosti na fázi insolvenčního řízení a způsobu řešení úpadku, vykonává (byť třeba jen některá) práva všech orgánů společnosti. Tedy jak statutárního, tak vrcholného a revizního.

1.2.4. Ostatní subjekty insolvenčního řízení

Zbývající subjekty insolvenčního řízení jsou: věřitelé (viz výklad podkapitoly 3.5), státní zastupitelství a likvidátor dlužníka.

Funkce likvidátora je definována ustanoveními obchodního zákoníku (zejm. § 71 an.), přičemž je jedním z orgánů obchodní společnosti (§ 71 odst. 5 ObchZ). Likvidátor má ve vztahu k insolvenčnímu správci v zásadě stejné povinnosti jako statutární orgán dlužníka (§ 98 odst. 2 IZ), přičemž svou funkci vykonává nadále

[2000 a 190-2004 20110315.pdf](#)>), která by následně měla zasáhnout novelou i do insolvenčního zákona a umožnit oddlužení samosprávných celků.

¹² Pojem insolvenční správce je v kontextu této podkapitoly užit pro insolvenčního správce, odděleného správce, zvláštního správce i předběžného správce.

¹³ K tomu rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. III.ÚS 2101/09 ze dne 24.09.2009. K povaze insolvenčního správce viz také rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 3 VSOL 25/2009-B-97 ze dne 25. 3. 2009 ve věci sp. zn. KSBR 27 INS 2155/2008.

¹⁴ K tomu nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl.ÚS 14/10 ze dne 01.07.2010 (zákon č. 241/2010 Sb.).

v rozsahu, v jakém jeho působnost nepřešla na insolvenčního správce (§ 70 odst. 1 IZ). Zahájení insolvenčního řízení samo o sobě nemá za následek přerušeni likvidace. Tento nastává až prohlášením konkursu na majetek dlužníka (§ 245 odst. 2 IZ), resp. zjištěním úpadku¹⁵. Zrušením konkursu se likvidace opět obnovuje a za společnost jedná likvidátor (§ 312 odst. 1, 2 IZ).

1.3. Úpadek a jeho osvědčování

Existenci úpadku lze považovat za základní kámen insolvenčního řízení. Bez úpadku není insolvenčního řízení¹⁶. Věřitelé se ho mnohdy snaží komplikovaně prokázat, zatímco mnoho dlužníků naopak upíná veškeré své síly, aby přesvědčili nejprve věřitele, a popř. i insolvenční soud o tom, že v úpadku nejsou. Zjišťování jeho existence je také obsahem první fáze insolvenčního řízení. Konstatovat, že se dlužník nachází v úpadku, je výhradním právem a zároveň povinností insolvenčního soudu¹⁷.

Dle platné právní úpravy rozlišujeme úpadek a hrozící úpadek. Úpadek může být naplněn ve formě platební neschopnosti anebo předlužení¹⁸. Insolvenční zákon přesně stanoví podmínky, jejichž naplnění vede ke zjištění úpadku subjektu. Tyto jsou upraveny v § 3 IZ.

První odstavec cit. ustanovení upravuje podmínky, jejichž kumulativní naplnění znamená, že subjekt se ocitl v úpadku. Je jimi situace, kdy subjekt:

- má více věřitelů¹⁹;

¹⁵ Okamžik zjištění úpadku a prohlášení konkursu na majetek dlužníka v likvidaci nastává v téže chvíli. Pro podnikatele přichází v úvahu řešení úpadku konkursem, či reorganizací. Reorganizace je však pro společnost v likvidaci nepřipustná (§ 316 odst. 3 IZ). Nelze-li řešit úpadek dlužníka jinak než reorganizací, či oddlužením, spojí insolvenční soud rozhodnutí o úpadku s rozhodnutím o prohlášení konkursu (§ 148 odst. 1 IZ).

¹⁶ Řeháček, O. Úpadek a jeho osvědčení, Bulletin advokacie. 2012, č. 09, s. 19. Dostupný také z WWW: <http://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_09_2012_web.pdf>.

¹⁷ Z úpravy insolvenčního zákona vyplývá, že dlužník sám nemůže konstatovat úpadek (s navazujícími právními následky dle insolvenčního zákona), jakkoliv je nutné vidět, že pro případ podání insolvenčního návrhu dlužníkem samotným, se insolvenční soud omezí toliko na přezkum jeho formálních náležitostí a na osvědčení úpadkové situace z něj a jeho příloh vyplývající (k tomu srov. § 132 odst. 1 insolvenčního zákona).

¹⁸ Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2011. s. 595.

¹⁹ Podmínka mnohosti věřitelů je vykládána soudní praxí extenzivně. Například není možné konstatovat úpadek, je-li věřitelem pouze stát, jakkoliv pohledávky za subjektem má více jeho organizačních složek (k tomu viz rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 2 VSPH 141/2008-A-18 ze dne 7. 10. 2008 ve věci sp. zn. MSPH 59 INS 2768/2008). Povinnost označit dalšího věřitele leží na bedrech navrhující věřitele, přičemž omezení se na pouhé tvrzení existence takového věřitele bez jeho explicitního označení není dostatečné (k tomu např. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č.j. 3 VSPH 907/2011-A-30 ze dne 17. 1. 2012 ve věci KSUL 71 INS 10332/2011-A-8,) resp. není dostatečné ani za situace, kdy je další věřitel pouze označen, aniž je zároveň tvrzena výše a splatnost jeho pohledávky (k tomu

- má peněžité závazky po dobu nejméně 30 dnů po lhůtě splatnosti;
- je neschopen plnit své závazky.

K tomuto je nutné dodat, že neschopnost dlužníka plnit nelze zaměňovat za neochotu plnit (např. z důvodu probíhajícího sporu o kvalitu díla), která zásadně nemůže vést ke zjištění úpadku²⁰.

Druhý odstavec citovaného ustanovení stanoví alternativně právní domněnky, jejichž naplnění prokazuje existenci třetí podmínky úpadku – neschopnost plnit závazky. Těmito domněnkami jsou:

- zastavení plateb podstatné části dlužnických peněžitých závazků;
- neplnění peněžitých závazků ve lhůtě delší než 3 měsíce po jejich splatnosti;
- nemožnost dosáhnout uspokojení některé ze splatných peněžitých pohledávek vůči dlužníkovi výkonem rozhodnutí nebo exekucí;
- nesplnění povinnosti předložit seznamy uvedené v § 104 insolvenčního zákona (neboli podklady, na jejichž základě lze vyvrátit, či potvrdit úpadek dlužníka).

Důkazní břemeno prokázání úpadku leží na navrhovateli²¹. Aktivní legitimaci k podání insolvenčního návrhu má dlužník (dlužnický návrh), nebo některý z věřitelů (věřitelský návrh). Pro věřitele je prokazování úpadku vždy výrazně složitější, neboť zpravidla nedisponuje interními informacemi ze sféry dlužníka²². Za splatné závazky se přitom považují závazky dlužníka po splatnosti, jejichž existenci má insolvenční soud za prokázané²³.

Druhá ze shora jmenovaných forem úpadku – předlužení, je definována v odstavci třetím § 3 IZ. Tato přichází v úvahu jen u právnických osob a fyzických osob – podnikatelů. K jejímu naplnění dochází za předpokladu, že subjekt má více věřitelů a

rov. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 744/2011-A-12 ze dne 26. 7. 2011 ve věci sp. zn. KSPH 38 INS 8266/2011). Obecně k podmínkám, které klade soudní praxe na obsahovou stránku insolvenčního návrhu viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR. č. j. 29 NSCR 45/2011 ze dne 21. 12. 2011 ve věci sp. zn. KSUL 77 INS 6209/2011.

²⁰ Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2011. s. 595.

²¹ Je nutné podotknout, že prokazování úpadku je nejen dle zákona, ale i v rozhodovací praxi soudů, posuzováno velmi přísně. Jedná se o velmi významných zásah do autonomie právního subjektu a takto je k této problematice také přistupováno. Na bedrech insolvenčního navrhovatele leží břemeno tvrzení a břemeno důkazní (v případě dlužnického insolvenčního návrhu postačí, jsou –li rozhodné skutečnosti dlužníkem osvědčeny - § 132 IZ).

²² Mj. má také povinnost tvrdit a dokázat naplnění některé z podmínek v § 3 odst. 2 (k tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 5. 2004 sp. zn. 29 Odo 257/2002).

²³ Řeháček, O. Úpadek a jeho osvědčení, Bulletin advokacie. 2012, č. 09, s. 20. Dostupný také z WWW: < http://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_09_2012_web.pdf > .

hodnota jeho závazků převyšuje hodnotu jeho majetku (s přihlédnutím k budoucí hodnotě jeho majetku, resp. dalšímu vývoji podnikání).

Poslední, čtvrtý odstavec citovaného ustanovení, upravuje případ tzv. hrozícího úpadku. Pro tento není okruh potenciálních dlužníků zúžen (jak je tomu u předlužení). V úpadku je tak tedy také osoba, u které lze důvodně předpokládat, že v budoucnu naplní podmínky § 3 odst. 1 insolvenčního zákona²⁴. Přestože mluvíme o hrozícím úpadku, zachází se v insolvenčním řízení s takovým dlužníkem jako by již v úpadku byl. Přesto však fakt, že se jedná o hrozící úpadek, bude mít významný vliv pro případný návrh na řešení úpadku dlužníka formou reorganizace, tedy na rozhodování o povolení návrhu na reorganizaci.

1.4. Formy řešení úpadku připadající v úvahu v případě podnikatele

Insolvenční zákon je svou úpravou výrazně orientován na sanační formy řešení úpadku. Ty lze realizovat jednak prostřednictvím reorganizace, která připadá v úvahu pro podnikatelské subjekty (§ 316 odst. 2 insolvenčního zákona), nebo prostřednictvím oddlužení v případě subjektů, jejichž závazky nevyplývají z předchozí podnikatelské činnosti (§ 389 odst. 1 insolvenčního zákona)²⁵.

²⁴ K tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 29 NSCR 1/2008-A-15 ze dne 27. 1. 2010 ve věci sp. zn. KSBR 37 INS 294/2008.

²⁵ Toto ustanovení však nelze vykládat bezvýjimečně, neboť Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí č. j. 29 NSCR 3/2009-A-59 ze dne 21. dubna 2009 ve věci sp. zn. KSOS 34 INS 625/2008 judikoval, že i přes existenci dluhů vzniklých z podnikání, je možné oddlužení schválit. K tomuto zároveň stanovil vodítka pro takové rozhodnutí – cit: „To, zda existuje rozumný důvod nepokládat při rozhodování o návrhu na povolení oddlužení nebo při rozhodování o tom, zda se oddlužení schvaluje, za překážku bránící uplatnění institutu oddlužení neuhrazený dluh z dlužníkovy dřívějšího podnikání, insolvenční soud uváží vždy především s přihlédnutím k: 1/ době vzniku konkrétního dlužníkovy závazku (dluhu) z podnikání, 2/ době ukončení dlužníkovy podnikání, 3/ četnosti neuhrazených dlužníkovy závazků (dluhů) z podnikání, 4/ výši konkrétního dlužníkovy závazku (dluhu) z podnikání v porovnání s celkovou výší všech dlužníkovy závazků, 5/ tomu, zda věřitel, o jehož pohledávku jde, je srozuměn s tím, že tato pohledávka bude podrobena režimu oddlužení (to může vyplynout např. z toho, že věřitel nejpozději při projednání způsobu oddlužení neuplatní výhradu proti schválení oddlužení založenou na argumentu, že jeho pohledávka je dlužníkovým dluhem z podnikání)“.

Rozhodovací praxe insolvenčních soudů obecně v duchu citovaného judikátu tenduje spíše k extenzivnímu výkladu možnosti využití institutu oddlužení. Je tedy možné, že po určité době dojde k posunu jeho využití bez dalších podmínek i na podnikatelské subjekty (pravděpodobně po příslušné legislativní změně). Institut reorganizace není svou koncepcí vhodný pro úpadky drobných podnikatelů. Přitom oddlužení podnikatele by zcela jistě mohlo být vhodným nástrojem ke zvýšení míry uspokojení jednotlivých věřitelů dlužníků fyzických osob – podnikatelů. Současná koncepce totiž není pro plnění dluhů příliš motivační (po skončení konkursu nelze zbavit podnikatele zbývajících dluhů). Rozšíření institutu oddlužení směrem k podnikatelům, by tak dle mého názoru bylo pro všechny zúčastněné subjekty na insolvenčním řízení prospěšné.

Opakem sanační formy úpadku je forma likvidační. Zde insolvenční zákon zná jen jednu formu řešení a to konkurs, který je univerzálně aplikovatelný na všechny dlužníky (nepatrný konkurs neuvažují jako samostatnou formu řešení úpadku).

a) Reorganizace

Jak již bylo zmíněno, reorganizace je formou takzvaného sanačního řešení úpadku. Ve stručnosti se dá její průběh popsat tak, že podnik nadále pokračuje ve své činnosti pod dohledem třetích subjektů, které mají ve vztahu k majetku dlužníka zákonem danou jistou míru ingerence. Na místě je jistě otázka, k čemu obecně má reorganizace sloužit. Její účel lze vymezit komparací s konkursem.

Základní otázkou, která bude zkoumána pro účely ověření smysluplnosti provedení reorganizace, je ekonomická situace podniku. Jeho definici podává § 5 ObchZ jako soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek podnikání. Jednotlivé složky vymezuje komentářová literatura následovně: „Hmotnou složku podniku představují budovy, stroje, materiál a jiné věci. Osobní složka záleží především v úrovni podnikatele, řídicích pracovníků a ve struktuře, kvalifikaci a zkušenostech zaměstnanců, jakož i jiných osob podílejících se na podnikání. Nehmotná složka je tvořena právy a jinými majetkovými hodnotami. Jde zejména o pohledávky, obchodní firmu, obchodní tajemství, klientelu, ochrannou známku, průmyslový vzor, umístění podniku, prodejnost výrobků. Hodnota podniku je určena jako souhrn ohodnocení všech jeho složek.“²⁶ Shrnutí můžeme podnik popsat jako živoucí celek, který generuje ekonomické a sociální hodnoty na základě synergie všech jeho složek. Na trhu může nastat situace (která není vůbec výjimečnou), kdy se ekonomicky stabilní společnost začne potýkat s finančními problémy. Je zřejmé, že takových důvodů může být mnoho – druhotná platební neschopnost, výrazný pokles na trhu, na kterém společnost působí, přírodní katastrofa, aj. Přichází-li společnost s konkurenceschopným produktem a má výrobní prostředky převážně ve svém vlastnictví, je způsob řešení úpadku společnosti reorganizací zpravidla výhodnější pro všechny, nebo alespoň většinu, zúčastněných stran na insolvenčním řízení. Hodnota podniku pak totiž spočívá zejména v tzv. „pozitivní going concern“ hodnotě²⁷ – neboli pozitivní hodnotě fungující společnosti.

²⁶ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol.: Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 13.

²⁷ Richter, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 345.

Jen společnost jako fungující celek je pak schopna zajistit výraznější uspokojení pohledávek věřitelů, neboť pouhý rozprodej majetku mnohdy toto nezajistí ani zlomkově²⁸. Je-li naopak „going concern“ hodnota negativní, je obvykle vhodnější řešit úpadek dlužníka konkursem. V jeho rámci již zpravidla podnik provozován není.

Dalším zásadním rozdílem od konkursu je fakt, že průběh reorganizace není „nalinkován“ od začátku do konce tak jako konkurs. Diskrece jednotlivých zúčastněných stran je mnohem širší, a poskytuje tak prostor pro dosažení akceptovatelného řešení nastalé situace alespoň pro většinu zúčastněných subjektů.

Na okraj je vhodné připomenout také sociální dopad provedení reorganizace místo konkursu. Jak lze vytušit, tento směřuje zejména do zaměstnanecké oblasti. V rámci reorganizace bývají zpravidla zachována pracovní místa jednotlivých pracovníků. Toto samozřejmě také zvyšuje hodnotu a význam jejího úspěšného provedení.

Reorganizace není, na rozdíl od konkursu, univerzálním způsobem řešení úpadku aplikovatelným bez dalšího na všechny podnikatele. Zákon rozeznává 2 testy vstupu do insolvenčního řízení²⁹. Prvním je tzv. kvantitativní test. Tento stanoví objektivní podmínky, kterých je nutné pro „reorganizovatelnost“ dosáhnout (§ 316 odst. 4 insolvenčního zákona). Alternativně je nutné dosáhnout obratu alespoň 100 mil. Kč v předešlém účetním období, nebo zaměstnávat alespoň 100 zaměstnanců. Tento test nijak nereflktuje objektivní ekonomickou situaci, ve které se dlužník nachází, stejně tak jako důvody, pro které se dlužník do úpadku dostal. Důvodem pro použití tohoto testu tak je zajištění situace, kdy do reorganizace můžou vstoupit jen společnosti, jejichž going concern hodnota převyšuje hodnotu lidského kapitálu jejího zakladatele³⁰, tedy že hodnota funkčního podniku je vyšší než hodnota pouhého hmotného, popř. zpeněžitelného nehmotného majetku.

²⁸ Tento případ lze v praxi sledovat zejména u společností podnikajících v některém odvětví poskytování služeb, nebo společností, které mají výrobní prostředky financovány zejména z externích zdrojů. V takovém případě, po zvolení formy řešení úpadku konkursem, zbývá pro věřitele jen zanedbatelná hodnota zpeněžitelného majetku (který se obvykle sestává jen z nemohého movitého, výjimečně nemovitého majetku). V samém výsledku na tomto trati všechny zúčastněné strany. Typickou ukázkou je například insolvenční řízení vedené na majetek dlužníka GTS Travel, s. r. o. (vedeno u Krajského soudu v Praze pod sp. zn. KSPH 39 INS 4231 / 2010), nebo na majetek dlužníka Tenzo, a.s. (vedeno u Městského soudu v Praze pod sp. zn. MSPH 91 INS 20401 / 2011).

²⁹ Richter, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 351.

³⁰ Tamtéž.

Oproti tomu kvalitativní test se zaměřuje právě na ekonomické pozadí fungování dlužníka. V § 316 odst. 5 IZ se stanoví možnost projít sítím reorganizace i přes nesplnění podmínek uvedených v odstavci 4 cit. ustanovení. Zde se však předpokládá souhlas věřitelů, kteří by měli být znalí okolností úpadku dlužníka odůvodňující smysluplnost takového postupu.

b) Konkurs

Konkurs je likvidační řešení způsobu dlužníkovy úpadku, které vede k prodeji dlužníkovy majetku. Je možné ho provést jako rozprodej jednotlivých položek majetkové podstaty dlužníka (tzv. „po položkách“), nebo formou prodeje podniku jako fungujícího celku (popř. kombinací obou postupů). Jednotlivý majetek, ale případně i celý podnik, je po prodeji očištěn od veškerých práv třetích osob na něm vázoucích. Hlavní iniciativa v rámci této fáze insolvenčního řízení spočívá na insolvenčním správci (na rozdíl od reorganizace, kde je předpokládána od členů statutárního orgánu dlužníka, resp. věřitelů). Cílem tohoto způsobu řešení úpadku je tedy provést zpeněžení majetku dlužníka za co nejvyšší možnou částku a v co nejkratším možném čase (k tomu srov. § 5 písm. a) IZ).

Ve vztahu k fungování podniku dlužníka je důležité poznamenat, že jeho provoz není automaticky prohlášením konkursu ukončen (§ 261 odst. 1 IZ). Toto vyplývá již ze shora uvedené možnosti, prodat podnik dlužníka v rámci konkursu jako celek. Obecně lze uvést, z důvodů uvedených v pasáži o reorganizaci (při splnění podmínek tam uvedených), že je výhodnější pokračovat v provozu podniku dlužníka a tento následně prodat jako celek. V praxi se však je možné mnohdy setkat spíše se snahou insolvenčních správců prodávat majetek po položkách a podnik neprovozovat³¹.

V případě, kdy insolvenční správce rozhodne, že ukončení dlužníkovy podniku je vhodným řešením nastalé situace, navrhne toto insolvenčnímu soudu (§ 261 odst. 2 písm. b) IZ). Hlavními měřítky pro udržení chodu podniku dlužníka bude odpověď na otázky:

³¹ Provozování podniku dlužníka bezesporu klade na osobu insolvenčního správce výrazně vyšší nároky, než v případě „pouhého“ prodeje majetku. Nelze se tak divit většinové tendenci insolvenčních správců se této variantě vyhnout.

1. zda generuje podnik hodnoty ve prospěch MP (a tím ji rozšiřuje), nebo alespoň zda nejsou jeho činnostmi navyšovány pohledávky za MP, resp. jim na roveň postavené³²;
2. zda je pravděpodobné, že prodejem podniku bude dosaženo vyššího uspokojení věřitelů, než prodejem jednotlivých položek MP.

³² Pokud by insolvenční správce nechal neuváženě narůstat pohledávky věřitelů za majetkovou podstatou na úkor ostatních věřitelů, způsoboval bych tak těmto věřitelům škodu, za niž by byl odpovědný (§ 37 odst. 1 IZ).

2. Vývoj právní úpravy úpadku obchodní společnosti a družstva

2.1. Právní úprava do přijetí zákona č. 64/1931

Úpadkové právo je neodmyslitelně spjato s jakýmkoliv tržně řízeným ekonomickým prostředím. Základním pojmovým znakem takového prostředí je, alespoň v základních rysech, probíhající volná ekonomická soutěž. Jestliže v ní některý ze subjektů neuspěje, dostává se mnohdy do situace, která znamená neschopnost dostát svým závazkům vůči věřitelům. Takové situace nastávaly již od starověku. Na našem území se první parciální zákonná úprava úpadkového práva datuje do poloviny 18. století³³. První komplexní úpravou se stal Obecný konkursní řád Josefinský z roku 1781. S ohledem na nedostatky, které měl (zejména zdlouhavost a nákladnost řízení), následovalo přijetí konkursního řádu ze dne 25. 12. 1868. Sérii norem z období nadvlády rakouské monarchie, pak uzavřely řady konkursní, vyrovnací a odpůrčí zavedené císařským nařízením ze dne 10. 12. 1914. Tyto byly také převzaty do československého právního řádu na základě recepčního zákona.

2.2. Právní úprava zákona č. 64/1931 Sb.

Zásadním zlomem v právní úpravě úpadkového práva znamenal zákon č. 64/1931 Sb. – konkursní, vyrovnací a odpůrčí řád. Jednalo se o kvalitní a vnitřně promyšlenou normu, jejíž vliv lze sledovat i v dnes platném insolvenčním zákoně. Podstatnou odchylkou od předešlé úpravy bylo výrazné posílení pozice soudního komisaře na úkor pravomocí konkursního soudu³⁴. Tímto došlo k zefektivnění celého, do té doby velmi rigidního, úpadkového procesu. Tato tendence také předznamenala vývoj, jakým se ubírala pozdější právní úprava.

³³ Kozák, J. Insolvenční zákon krok za krokem. Konkurs a vyrovnání. 2012, č. 4. Dostupný také z WWW: <<http://konkurs-vyrovnaní.cz/index.php?idac=173&idb=28>>.

³⁴ Tamtéž.

2.3. Období od účinnosti zákona 142/1950 Sb. (občanský soudní řád)

S ohledem na nástup centrálně plánového hospodářství, které bylo zaváděno v období po roce 1948, pozbylo úpadkové právo svůj praktický přesah. Účinností zákona č. 142/1950 Sb. občanského soudního řádu byla předešlá úprava derogována a nahrazena úpravou novou, tam obsaženou. Do té doby sofistikovanou a komplexní úpravu, nahradilo ustanovení pouhých 3 paragrafů (§352 – 354), kterými se měl řídit jakýkoliv případný úpadek. Dlužno však uznat, že v centrálně plánovaném hospodářství by byla rozsáhlejší úprava pravděpodobně nadbytečná. S ohledem na jeho povahu se jednalo o úpravu v zásadě obsoletní.

2.4. Zákon č. 328/1991 Sb. o konkursu a vyrovnání

Tržní transformace počátku 90 let minulého století si obratem vyžádala fungující úpadkovou úpravu. Výstupem tohoto požadavku bylo přijetí zákona č. 32/1991 Sb. o konkursu a vyrovnání. Jeho úprava byla oproti současně platnému insolvenčnímu zákonu výrazně obecnější (a to nejen svou faktickou délkou, kdy celá úprava byla pojata do pouhých 73 paragrafů, ale i samotnou obecností jednotlivých ustanovení). Konkursním správcům a konkursním soudům byla poskytnuta výrazně širší diskrece samostatného rozhodování o otázkách vedení řízení, což mj. poskytlo prostor ke známým kauzám manipulací v konkursních řízeních.

Vyrovnání, jako sanační forma úpadku, nebylo v praxi prakticky vůbec využíváno³⁵. Důvody pro téměř zásadní řešení úpadkové situace dlužníka konkursem mohly být různé. Mezi nejdůležitější bude pravděpodobně patřit vágnost úpravy, která dávala velký prostor pro uvážení konkursních soudů ke schválení předloženého návrhu na vyrovnání. Pomineme-li případy, kdy šlo o záměrné protiprávní jednání soudců, motivem mnohdy jistě byl i fakt, že jednodušším a srozumitelnějším postupem pro soudce, zpravidla bez ekonomického vzdělání, byla právě cesta rozprodeje jednotlivých položek konkursní podstaty.

³⁵ Jak např. vyplývá ze statického přehledu soudních agend (Ministerstvo spravedlnosti ČR. Statistický přehled soudních agend 2011. Dostupný z WWW: < <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>>, k 31.12.2011) , v roce 2001 bylo řešeno celkem 10 560 případů spadajících do agendy konkurs a vyrovnání. Z toho bylo pouhých 23 případů podřazeno pod vyrovnací agendu. V témže roce bylo vyřízeno 20 návrhů na vyrovnání. Z toho 7 zamítnutím návrhu a 12 zastavením řízení. Je tak zřejmé, že sanační způsoby řešení úpadku byly naprosto upozaděny.

3. Základní zásady insolvenčního řízení a z nich vyplývající specifika úpravy obchodněprávních vztahů; skupiny pohledávek a význam členství v těchto skupinách

Insolvenční zákon explicitně stanoví zásady, jimiž je ovládáno insolvenční řízení. Jejich výčet nalézáme v jeho ustanovení § 5. Zásady slouží jako obecné výkladové vodítko pro konkrétní ustanovení insolvenčního zákona a pomáhají v rámci jednotlivých fází insolvenčního řízení určit jeho subjektům (zejména soudu a insolvenčnímu správci), zda úkon který činí je souladný s insolvenční úpravou³⁶. Vyjma těchto zásad (na jejichž výklad je zaměřena tato kapitola práce) je na místě poznamenat možné použití právních zásad stanovených jinými zákony. Zejména se bude jednat o ty upravující občanské soudní řízení. Jejich aplikace bude možná za předpokladu, že nebudou v kolizi se speciálními zásadami insolvenčního zákona, když insolvenční zákon je v poměru speciality vůči úpravě obsažené v občanském soudním řádu³⁷.

Dále je nutné aplikovat na průběh insolvenčního řízení obecné ústavněprávní zásady a to bez ohledu na úpravu insolvenčního zákona.

3.1. *Par conditio creditorum*

Zásada *par conditio creditorum* je vyjádřena v § 5 písm. a) IZ. Dá se konstatovat, že se jedná o zásadu obecnou³⁸ a také nejkomplexnější. Konkrétně stanoví:

- právo každého účastníka insolvenčního řízení nebýt nespravedlivě poškozen, resp. povinnost ostatních subjektů zdržet se případného zvýhodňování jiného;
- zásada rychlosti insolvenčního řízení;
- zásada hospodárnosti insolvenčního řízení;
- zásada co nejvyššího uspokojení věřitelů³⁹.

³⁶ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související. Nařízení rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Praha: ASPI, a.s., 2008, s. 10.

³⁷ Jako výkladové ustanovení zde slouží § 7 insolvenčního zákona, který explicitně stanovuje subsidiární užití občanského soudního řádu.

³⁸ K tomu srov. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 642/2010-B-34 ze dne 31. 8. 2010 ve věci sp. zn. KSPL 27 INS 1919/2010.

³⁹ V praxi se toto pravidlo mnohdy stává vodítkem pro činnost insolvenčního správce, zejm. v situaci, kdy volí mezi více dostupnými variantami dalšího postupu, které jsou jinak všechny v souladu s ostatními zásadami.

3.2. Zákaz zvýhodnění, resp. znevýhodnění účastníka

Ustanovení § 5 písm. b) IZ zakotvuje zásadu zákazu diskriminace jednotlivých účastníků insolvenčního řízení. Její aplikace je limitována příslušností k některé ze skupin věřitelů, resp. druhem pohledávky uplatněné příslušným věřitelem v insolvenčním řízení. Jinak řečeno, vyplývá-li z insolvenčního zákona rozdílné postavení věřitele s jiným typem nároku za dlužníkem, není z toho vyvozený přístup k dlužníkovi diskriminací.

3.3. Ochrana práv nabytých v dobré víře

Práva nabytá v dobré víře požívají v insolvenčním řízení ochrany (§ 5 písm. c) IZ). Důležitým dělítkem je okamžik jejich vzniku do zahájení insolvenčního řízení. Na posléze vzniklé se toto ochranné ustanovení nevztahuje. Příkladem těchto práv jsou například práva zajištěných věřitelů⁴⁰. Jejich rozsah nelze v insolvenčním řízení omezit, ledaže explicitními ustanoveními insolvenčního zákona⁴¹.

3.4. Povinnost uspokojovat pohledávky v rámci insolvenčního řízení

Zásada § 5 písm. d) IZ vyjadřuje výlučnost insolvenčního řízení. Její praktický přesah je velmi široký. V zásadě se dá konstatovat, že stanoví jeden z nejzásadnějších rysů insolvenčního řízení vůbec. Nikdo není oprávněn (není-li zákonem stanoveno jinak) uspokojovat své pohledávky za dlužníkem mimo rámec probíhajícího insolvenčního řízení. Touto exkluzivitou je dosahováno smyslu insolvenčního řízení, kterým je společný postup věřitelů dlužníka ústící v rovnoměrné (relativně) a spravedlivé uspokojení jejich pohledávek⁴². Na okraj je nutné podotknout, že tato zásada má i svou obrácenou stranu. Tou je mj., pro případ, že věřitel nerealizuje svou pohledávku v insolvenčním řízení, objektivní vyloučení z možnosti uspokojit ji v něm.

3.5. Věřitelské skupiny

Z dikce insolvenčního zákona lze dovodit několik skupin věřitelů, jejichž postavení je navzájem odlišné. Pro úplnost je nutné dodat, že insolvenční zákon

⁴⁰ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 38.

⁴¹ Např. § 109 odst. 1 písm. b) insolvenčního zákona.

⁴² Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2011. s. 589.

definuje pouze skupiny pohledávek nebo lépe nároků vůči majetku dlužníka. Z těchto je pak možné definovat skupiny níže uvedené.

Základním rozdělením, které má praktické dopady na průběh insolvenčního řízení, je rozdělení na věřitele s pohledávkami zajištěnými majetkem dlužníka a věřitele bez takového zajištění – neboli nezajištěné. Pomineme-li způsob uspokojování pohledávky takových věřitelů, toto členění se prakticky projeví zejména v sestavování hlasovacího kvóra při některých rozhodnutích věřitelských orgánů dlužníka⁴³.

Další dělení je na pohledávky, které mohou být uspokojené v insolvenčním řízení a ty, které nemohou. Jejich rozdělení je provedeno negativním výčtem v § 170 IZ. Ostatní pohledávky mohou být uspokojené v insolvenčním řízení, avšak za předpokladu, že vznikly do data úpadku dlužníka⁴⁴. Posléze vzniklé mohou být uspokojené jen za předpokladu, že jsou součástí taxativní výčtu pohledávek za majetkovou podstatou a jim na roveň postavených v § 168, 169 IZ⁴⁵.

Poslední dělení, které je pro účely této práce možné vymezit, je rozdělení pohledávek na pohledávky přednostní, pohledávky běžné a pohledávky podřízené⁴⁶. Toto členění reflektuje pořadí, v jakém budou pohledávky uspokojovány, pokud majetková podstata nepostačí k úplnému uspokojení všech věřitelů.

Následující část této kapitoly se věnuje některým ze shora uvedených druhů pohledávek, se kterými je možné se běžně setkat v obchodněprávních vztazích, resp. které mají pro obchodněprávní vztahy význam. Je na místě poznamenat, že se jedná pouze o jeden z mnoha možných náhledů na tuto problematiku⁴⁷. Mnou poskytnuté následující dělení se zaměřuje na způsob, jakým jsou v insolvenčním řízení jednotlivé pohledávky uspokojovány. S ohledem na zaměření práce nejsou uvažovány možné další odlišnosti pohledávek v příslušných skupinách, když toto by šlo nad rámec zvoleného tématu.

⁴³ Např. obecné ustanovení o přijímání usnesení schůze věřitelů dle § 151 IZ, nebo přeneseně § 325 IZ.

⁴⁴ Nejedná se o absolutně platné tvrzení, když v některých marginálních případech, mohou být uspokojeny i pohledávky jiné než uvedené v § 168 a 169 IZ a zároveň vzniklé po datu úpadku. Konkrétně se jedná o některé případy pohledávek, na něž se hledí jako na přihlášené, aniž by byly přihláškou pohledávky uplatněny (např. § 237 odst. 4 a § 275 IZ).

⁴⁵ K tomu viz rozhodnutí Nejvyššího soudu č. j. 29 NSČR 16/2011 ze dne 30. 11. 2011 ve věci KSPH 39 INS 4718/2009.

⁴⁶ Jedná se o členění, které v insolvenčním zákoně explicitně vyjádřeno není – je tedy sestaveno autorem této práce.

⁴⁷ Odlišné členění nabízí např. T. Richter (in Richter, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 234 an.).

3.5.1. Pohledávky přihlašované - nezajištěné

Při vymezení této skupiny pohledávek se jeví nejvhodnější využít negativního výčtu. Do této skupiny tak patří pohledávky – nezajištěné, nepřednostní, nevyloučené z uspokojení v rámci insolvenčního řízení a nikoliv podřízené⁴⁸. Jsou jimi jednak pohledávky, které se uplatňují přihláškou (§ 165 IZ) a dále pohledávky, na které se hledí, jako by byly přihlášeny (např. § 275 IZ).

V obchodněprávních vztazích se bude obvykle jednat o všednodenní dodavatelsko-odběratelské pohledávky zejména z titulu dodání krátkodobého hmotného majetku (typicky zboží a materiálu), kdy dodavatel fakturuje zboží odběrateli.

S pohledávkou tohoto stupně je spojeno zejména právo:

- na uspokojení poměrné části pohledávky v insolvenčním řízení;
- hlasovat na schůzi věřitelů v příslušné skupině věřitelů;
- kandidovat do věřitelských orgánů;
- popírat pravost, pořadí, či výši pohledávek ostatních věřitelů⁴⁹.

Z pragmatického hlediska se nejedná o příliš „výhodný“ stupeň pohledávky. V insolvenčních řízeních bývají tyto téměř vždy (už ze smyslu insolvenčního řízení jako takového) uspokojovány pouze co do určité části. Na druhou stranu je vhodné poznamenat, že všednodenní obchodní vztahy, s ohledem na nutnost jejich flexibility, jsou mimo rámec tohoto stupně pohledávek realizovatelné jen s nepoměrnými obtížemi⁵⁰.

3.5.2. Pohledávky přihlašované - zajištěné

Definici zajištěného věřitele poskytuje § 2 písm. g) insolvenčního zákona. Zajištění věřitelé mají povinnost přihlásit svou pohledávku do insolvenčního řízení (chtějí-li ji v jeho rámci uspokojit). Zajištění se musí v přihlášce pohledávky dovolat (§ 166 IZ). Pokud se tak nestane, dovodíme z dikce § 166 IZ, že se na věřitele dále hledí

⁴⁸ Pro úplnost je vhodné dodat, že insolvenční zákon nespécifikuje pojem pohledávka. Pro výklad tohoto pojmu tak musíme subsidiárně užít ustanovení § 488 občanského zákoníku.

⁴⁹ Všechna uvedená práva je možné realizovat za předpokladu, že věřitel svou pohledávku zákonným způsobem do insolvenčního řízení přihlásí.

⁵⁰ Představme si například situaci, kdy obchodník zřizuje zástavní právo pro zajištění každé své nově vzniklé pohledávky z titulu například dodání materiálu. V rámci maloobchodního styku by se jednalo o prakticky nerealizovatelný postup.

jako na nezajištěného⁵¹. Oproti ostatním věřitelům, mají zajištění výrazně favorizované postavení. Vyjma práv uvedených shora u pohledávek běžných, mají několik dalších výsadních práv:

- být uspokojen (dle standardního zákonného pořadí ve smyslu § 165 odst. 2 občanského zákoníku, resp. § 299 odst. 1 insolvenčního zákona) z výtěžku zpeněžení zástavy⁵²;
- v části, ve které výtěžek zpeněžení zástavy nepokrývá pohledávku, být uspokojen společně s běžnými věřiteli (§ 299 odst. 1 insolvenčního zákona)⁵³;
- udělovat pokyny ke zpeněžení předmětu zajištění, které jsou pro osobu s dispozičním oprávněním závazné (§ 293 insolvenčního zákona).

V zásadě platí, že pozice zajištěného věřitele patří k nejvýhodnějším, resp. nejsilnějším věřitelským pozicím vůbec. Nebo lépe, že k těmto patří pozice prvního zajištěného věřitele.

V obchodních závazkových vztazích bývá zajištění užíváno zejména při poskytování úvěrového financování na investiční majetek, který se pak po dobu splácení úvěru sám stává předmětem zástavního práva⁵⁴. Dalším běžným, a do jisté míry i efektivním způsobem zajištění poskytnutého úvěru (v tomto případě obvykle provozního), bývá zástava pohledávek z obchodního styku úvěrovaného subjektu. Speciálním případem, který se v praxi příliš často nevyskytuje⁵⁵, je pak zástavní právo k podniku. Jedná se o vespolné právo k výtěžku kterékoliv části podniku, tedy jednoduše všeho náležejícího do majetkové podstaty (samozřejmě za předpokladu, že toto právo není v konkurenci se seniornějším „díličím“ zástavním právem k některému majetku náležejícímu do podniku).

⁵¹ Složitější situace nastane ve chvíli, kdy dlužník je pouze dlužníkem zástavním a nikoliv osobním. Nedovolání se zajištění by v takovém případě vedlo k nemožnosti uspokojit se v insolvenčním řízení vůbec (k tomu podpůrně také § 196 odst. 2 IZ). Takový věřitel není oprávněn na dlužníka podat ani insolvenční návrh (k tomu rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 278/2010-A-29 ze dne 28. 4. 2010 ve věci sp. zn. KSLB 76 INS 7992/2009).

⁵² Pro úplnost je na místě dodat, že právo na uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy platí zcela bezvýhradně – tedy i před přednostními pohledávkami, vyjma odměny insolvenčního správce a náhrady nákladů, které vynaložil na správu a zpeněžení předmětu zajištění.

⁵³ Toto právo je poskytnuto zajištěnému věřiteli za předpokladu, že dlužník je ve vztahu k němu dlužníkem osobním.

⁵⁴ Např. situace, kdy banka poskytne financování na koupi / postavení výrobní haly.

⁵⁵ Figuruje např. v případě insolvenčního řízení na majetek dlužníka Interior PFD, spol. s r.o. vedeného u Městského soudu v Praze pod sp. zn. MSPH 96 INS 5317 / 2008.

3.5.3. Pohledávky za majetkovou podstatou a jim na roveň postavené

Pohledávky za majetkovou podstatou jsou definovány zejména v § 168 a 169 IZ. V zásadě se jedná o pohledávky, které má vůči dlužníkovi insolvenční správce z titulu výkonu své funkce, věřitelské orgány a někteří věřitelé za podmínek v těchto ustanoveních uvedených. S ohledem na zaměření této práce je vhodné zmínit pohledávky z úvěrového financování. Tímto se rozumí externí financování poskytnuté na udržení chodu dlužníkovy podniku (§ 41 an. IZ). Dále pak pohledávka likvidátora (jmenovaného soudem) vyplývající z činnosti prováděné po rozhodnutí o úpadku.

Pohledávky za majetkovou podstatou tvoří skupinu pohledávek, které jsou vždy (vyjma výtěžku zpeněžení zajištěného majetku) uspokojovány z výtěžku zpeněžení majetkové podstaty přednostně⁵⁶. Nadto je možné je uspokojit kdykoliv v průběhu insolvenčního řízení a to bez dalšího (§ 169 odst. 2 IZ).

3.5.4. Pohledávky vyloučené ze způsobů řešení úpadku

Jedná se o skupinu pohledávek taxativně uvedených v § 170 IZ. Mezi tyto patří zejména:

- úroky, úroky z prodlení a poplatek z prodlení⁵⁷ splatné před rozhodnutím o úpadku (přirostly-li po rozhodnutí o úpadku); jedná se o ustanovení, které je částí právní teorie kritizováno pro svou zásadní neopodstatněnost⁵⁸;
- úroky, úroky z prodlení a poplatek z prodlení splatné po rozhodnutí o úpadku;
- pohledávky věřitelů vyplývající z titulu darovací smlouvy;
- mimosmluvní sankce postihující majetek dlužníka (mimo výjimek zejm. daňových, tam uvedených);
- smluvní pokuty, pokud právo na jejich uhrazení nastalo až po rozhodnutí o úpadku dlužníka;
- náklady účastníků insolvenčního řízení jim v něm vzniklé.

⁵⁶ Nestačí-li výtěžek zpeněžení k plnému uspokojení věřitelů této skupiny, užije se redistribučního pravidla stanoveného § 305 odst. 2 insolvenčního zákona.

⁵⁷ Úroky ze zajištěné pohledávky však naproti tomu stále přirůstají (vyjma úroků z prodlení) - § 171 odst. 4 insolvenčního zákona.

⁵⁸ K tomu srov. Richter, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 243 an.

3.5.5. Pohledávky podřízené

Pohledávkou podřízenou rozumíme takovou pohledávku, která bude v insolvenčním řízení uspokojena za předpokladu, že všechny ostatní pohledávky uspokojované v příslušném insolvenčním řízení, byly zcela uspokojeny⁵⁹. Podřízené pohledávky se dále rozpadají do dvou podskupin:

- pohledávky uspokojované až v přímé návaznosti na uspokojení jiné pohledávky (§ 172 odst. 2 IZ);
- pohledávky společníků nebo členů dlužníka vyplývající z jejich účasti ve společnosti nebo družstvu (172 odst. 1 IZ);
- pohledávky vyplývající z účasti v obchodní společnosti a družstvu (zejm. § 82, 100, 123, 178, resp. 236 ObchZ);
- nárok na zůstatek majetkové podstaty po úplném uhrazení všech ostatních pohledávek uspokojovaných v insolvenčním řízení⁶⁰.

Z hlediska tohoto ustanovení může nastat zajímavá právní otázka ve chvíli, kdy by byla uplatněna pohledávka za dlužníkem z titulu nároku na vyplacení vypořádacího podílu vzniklého zánikem účasti v obchodní společnosti nebo družstvu (a to bez ohledu na důvod zániku). Logickou otázkou je, zda by taková pohledávka byla podřazena režimu § 172 IZ, či zda by se jednalo o běžnou pohledávku⁶¹. Gramatickým výkladem ustanovení dojdeme k závěru, že takovou pohledávku je nutné považovat za přihlašovanou - nezajištěnou, neboť ustanovení § 172 IZ hovoří o „pohledávkách společníků nebo členů dlužníka“. Takovými osobami však již, ve chvíli zániku své účasti nebo členství v dlužníku, držitelé uvedené pohledávky zcela nepochybně nejsou. Je otázkou, zda tento výklad může obstát při aplikaci výkladu teleologického (přes jednoznačné vyznění tohoto ustanovení), jehož užití by mohlo, dle mého názoru, za určitých podmínek měnit výklad gramatický. Za takovou bych např. považoval situaci, kdy společník ve společnosti s ručením omezeným v období bezprostředně předcházejícím jejímu úpadku, dohodou dle § 149a ObchZ ukončuje svou účast a vzniká mu tak pohledávka za společností. Z důvodové zprávy k insolvenčnímu zákonu

⁵⁹ Tedy lze s nadsázkou konstatovat, že se jedná o téměř obsoletní ustanovení, nebo lépe ustanovení, které bude v praxi aplikováno naprosto výjimečně (k tomu srov. Richter, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 375).

⁶⁰ Richter, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 375.

⁶¹ Není mi známo žádné soudní rozhodnutí, které by se danou otázkou zabývalo.

se odpověď na účel ustanovení § 172 žádným způsobem nepodává⁶². Dle mého názoru lze dovodit, že účelem tohoto ustanovení je mj. podřízení reziduálních nároků společníků (resp. vyloučení možnosti uspokojení osob, které nesou podnikatelské riziko prostřednictvím a do výše své účasti ve společnosti), dříve než budou zcela uspokojeny ostatní věřitelé. Mám za to, že bývalého společníka, by ve shora uvedené situaci, za takovou osobu považovat šlo. Bylo pak na místě jeho pohledávku, přes gramatický výklad, podřídít § 172 IZ.

Závěrem je vhodné podotknout, že se jedná spíše o akademickou úvahu, když aplikace ustanovení § 172 IZ ve shora naznačených případech, se v praxi jeví jako vysoce nepravděpodobná.

⁶² Česko. Vládní návrh na vydání zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), část Důvodová zpráva. s. 197. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=14719>>.

4. Povinnosti a omezení práv statutárního orgánu spojené se zahájením a průběhem insolvenčního řízení

Povinnosti statutárního orgánu obchodních společností a družstva jsou upraveny zejména v obchodním zákoníku. Ve chvíli, kdy se právnická osoba ocitne v úpadku, jsou spuštěny mechanismy insolvenčního zákona, které do rukou statutárního orgánu vkládají některá práva nová (například právo sestavit reorganizační plán) a naopak výrazně omezují práva jinak běžně s výkonem funkce statutárního orgánu spjatá.

Na úvod je vhodné vymezit obsah pojmu statutární orgán, resp. na něj navazující pojem generální jednatelské oprávnění. Dle § 13 odst. 1 ObchZ rozumíme statutárním orgánem osobu, která jedná za právnickou osobu. Tato není samostatným subjektem, ale součástí právnické osoby jako takové⁶³. Pravomoci statutárního orgánu v českém obchodním právu podřazujeme pod pojem generální jednatelské oprávnění⁶⁴. Tímto rozumíme fakt, že statutární orgán jedná ve všech věcech právnické osoby, neboli v plném rozsahu její právní subjektivity⁶⁵. Vůči třetím subjektům není toto oprávnění omezitelné, vyjma omezení zákonného. Insolvenční zákon, jak již bylo poznamenáno v úvodu této kapitoly, těchto omezení zakládá celou řadu. Povinnosti jsou statutárnímu orgánu tímto zákonem uloženy dokonce i mimo rámec insolvenčního řízení (povinnost podat insolvenční návrh dle § 98 odst. 2 insolvenčního zákona). Rozbor povinností a omezení statutárního orgánu společnosti, která je v úpadku, podává text této kapitoly.

4.1. Povinnosti před zahájením insolvenčního řízení (včetně povinnosti podat insolvenční návrh a důsledky jejího nesplnění)

Okruh povinností statutárního orgánu se začíná rozšiřovat ve chvíli, kdy se jím vedená obchodní společnost nebo družstvo ocitne v úpadku. V takovém případě stanoví § 98 IZ povinnost podat insolvenční návrh. Tento je uložen dlužníkovi a tedy přeneseně statutárnímu orgánu (§ 98 odst. 2 IZ). Chvilé, kdy vzniká povinnost podat insolvenční návrh je přímo v insolvenčním zákoně definována. Jedná se o situaci, kdy se statutární

⁶³ Pelikánová, I. a kol. Obchodní právo. 1. díl. 2. vyd.. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 411.

⁶⁴ Tamtéž s. 412.

⁶⁵ Tamtéž s. 411.

orgán „dozvěděl, nebo při náležitě pečlivosti měl dozvědět o svém úpadku“ (§ 98 odst. 1 IZ). Nahlédnutím do komentáře k insolvenčnímu zákonu zjišťujeme, že dle názoru části doktríny nelze spravedlivě po podnikateli požadovat, aby znal strukturu svého majetku do úplného detailu v každém okamžiku a na základě toho posuzoval, zda společnost je, či není v úpadku⁶⁶. Podle mého názoru je nutné tuto premisu poměřovat vždy s konkrétním případem. Např. u velkých společností s mnohamiliardovými obraty a několika divizemi vedoucími samostatné účetnictví by bylo okamžikem, kdy se nejpozději může statutární orgán dozvědět o úpadku společnosti, vypracování auditované účetní závěrky. Naopak u společnosti se statisícovými obraty a jednoduchou organizační strukturou, by měl statutární orgán úpadek společnosti indikovat prakticky ve chvíli jeho nastání. Obecně se přikláním spíše k extenzivnímu nahlížení na povinnost rozlišit okamžik, ve kterém se společnost ocitne v úpadku. Argumenty pro tento názor předkládám následující. Všechny osoby, které jsou statutárním orgánem obchodní společnosti či družstva, mají zásadně povinnost postupovat při výkonu funkce s péčí řádného hospodáře. Mezi jejich povinnosti dále patří vedení účetnictví společnosti (za tuto činnost jsou samozřejmě odpovědní bez ohledu na fakt, že účetnictví obvykle vede externí subjekt). Spojíme-li tyto dvě povinnosti, je při náležité péči a postupu v zásadě vyloučené, aby se statutární orgán o úpadku společnosti dozvěděl se zásadním zpožděním. Úpadek totiž není všednodenní situací, která může nastat, aniž by byla zaznamenána. Je vhodné zdůraznit, že se naopak jedná o situaci zcela extrémní (k tomu srov. podmínky úpadku v § 3 insolvenčního zákona), která je obvykle předznamenána celou řadou dílčích událostí. I když přijde náhle, jedná se zásadně o tak významnou událost, která je zcela neopominutelná (např. úpadek řešený konkursem odběratele tvořícího 100 % zakázek společnosti).

Povinnost uložená statutárnímu orgánu dlužníka dle § 98 IZ není splněna, jestliže je jeho vinou insolvenční řízení zastaveno nebo insolvenční návrh odmítnut. Bude se jednat v zásadě o 2 případy, které povedou ke shora uvedenému. Jednak o situaci, kdy dlužník podává vadný insolvenční návrh, jež nesplní některé z náležitostí v § 103, resp. 104 insolvenčního zákona. Takový návrh bude v souladu s § 128 IZ odmítnut.

⁶⁶ Kotoučová, J. a kol. Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 196 an.

Druhou běžnou situací je případ nesložení zálohy na náklady insolvenčního řízení dle § 108 IZ. Zde nastává právně zajímavý konflikt zmiňovaného ustanovení § 98 s § 108 IZ, tedy povinnosti podat insolvenční návrh, proti povinnosti složit zálohu na náklady insolvenčního řízení. S ohledem na fakt, že insolvenční zákon k tomuto nepodává žádné výkladové vodítko, jednalo se o rozpor, který bylo nutné překlenout judikatorně. Dle mého názoru zcela správně (a to opět s odkazem na povinnost postupu statutárního orgánu s péčí řádného hospodáře) se rozhodovací praxe soudů ustálila na názoru, že statutární orgán dlužníka má povinnost presumovat úpadek včas tak, aby na složení zálohy postačovaly prostředky dlužníka. Neboli není možné se odkazovat na znemožnění splnit zákonnou povinnost uložením povinnosti složit zálohu na náklady insolvenčního řízení za situace, kdy statutární orgán „prohospodařil“ i posledních (maximálně) 50 000,- Kč, které ji měly pokrýt⁶⁷.

Nesplní-li statutární orgán povinnost podat insolvenční návrh, vzniká na jeho straně odpovědnost za škodu, kterou takovým jednáním způsobil. Jedná se o speciální případ odpovědnosti za škodu. Ustanovení § 99 odst. 2 IZ stanoví přesný postup určení výše vzniklé škody. Tato se vyčíslí jako rozdíl mezi částkou, kterou věřitel přihlásil⁶⁸ do insolvenčního řízení a částkou, která představuje uspokojení v rámci insolvenčního řízení.

Otázkou, která vyvstává při zkoumání náhrady škody pro opožděné podání, resp. nepodání insolvenčního návrhu, je možnost uplatnění náhrady škody držitele reziduálních nároků po členech statutárního orgánu, neboli žaloby společníka veřejné obchodní společnosti, komanditisty, společníka společnosti s ručením omezením, akcionáře a člena družstva vůči statutárnímu orgánu. Konkrétně se tedy jedná o otázku, zda zmíněné osoby jsou aktivně legitimovanými subjekty k podání žaloby dle § 99 IZ. Mimo insolvenční řízení jsou tyto subjekty vybaveny právem vymáhat po členech statutárního orgánu škodu, kterou způsobil svým jednáním společností, dle ustanovení

⁶⁷ K tomu srov. např. rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 3 VSOL 408/2012-A-13 ze dne 13. 6. 2012 ve věci sp. zn. KSBR 47 INS 8233/2012, z něhož cituji: „Závěrem je třeba uvést, že dlužník-podnikatel, ve smyslu ustanovení § 98 odst. 1 insolvenčního zákona, byl povinen podat insolvenční návrh bez zbytečného odkladu poté, co se dozvěděl nebo při náležité pečlivosti měl dozvědět o svém úpadku a návrh měl podat včas a nikoliv až poté, co se dostal do situace, že již nemá prostředky ani na zaplacení zálohy na náklady insolvenčního řízení.“; shodně také rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 3 VSOL 691/2012-A-10 ze dne 21. 9. 2012 ve věci sp. zn. KSOS 38 INS 18313/2012.

⁶⁸ Jedná se o poněkud nešťastnou formulaci, neboť se nepochybně nejedná o částku, kterou věřitel přihlásil do insolvenčního řízení, ale o částku, která byla zjištěna v rámci přezkumného jednání, resp. incidenčního sporu.

obchodního zákoníku. Pro zodpovězení otázky, zda jsou stejně tak legitimovány i v rámci insolvenčního řízení, je nejprve nutné si položit otázku, zda nositelé reziduálních nároků jsou osobami, které lze považovat za věřitele dlužníka. Insolvenční zákon, stejně jako nestanoví, co se rozumí pojmem pohledávka, nestanoví ani co se obecně rozumí pojmem věřitel. Lze dovodit, že věřitelem pro účely insolvenčního zákona⁶⁹, se rozumí ta osoba, jejíž pohledávka může být uspokojena v rámci insolvenčního řízení⁷⁰. Okruh osob, které mohou uplatnit škodu, je však zúžen v odstavci 2 cit. ustanovení pouze na věřitele, kteří přihlásí svou pohledávku k uspokojení. Touto osobou společník, či člen družstva nepochybně není, když svou pohledávku pouze oznámí insolvenčnímu správci (§ 172 odst. 4 IZ). Lze tak uzavřít, že dle mého názoru nejsou společníci, resp. členové družstva aktivně legitimováni k podání žaloby dle § 99 IZ. Naopak za nevyločenou považuji možnost postupovat nadále proti statutárnímu orgánu, dle ustanovení obchodního zákoníku.

4.2. Omezení a povinnosti spojené se zahájením insolvenčního řízení

Zahájení insolvenčního řízení je významným mezníkem pro chod společnosti, na níž byl insolvenční návrh podán. Stane se tak ve chvíli, kdy návrh na zahájení dojde věcně příslušnému soudu (§ 97 odst. 1 IZ). Tento okamžik sám o sobě přináší významná omezení, která zásadně modifikují povinnosti statutárního orgánu. Mimo právní omezení, je zahájení insolvenčního řízení pro společnosti s běžícím podnikem také zásadní újmou na její obchodní reputaci⁷¹. Pro společnost, jejíž ekonomická situace není optimální, tak může být zahájení insolvenčního řízení pomyslně otevřením Pandořiny skříňky, které jen umocní již existující potíže.

⁶⁹ Věřitel je pouze ustanovením § 14 odst. 1 IZ definován jako účastník insolvenčního řízení.

⁷⁰ Obrat „může být“ užívám záměrně, neboť je zcela běžným jevem, že ač formálně uznaný věřitel, neobdrží v rámci insolvenčního řízení žádné plnění. Zároveň nepovažuji osobu, která řádně svůj nárok vůči dlužníkovi v insolvenčním řízení neuplatnila, za osobu jejíž pohledávka může být uspokojena v insolvenčním řízení.

⁷¹ V této souvislosti se často na pořad dne dostává otázka šikanózních insolvenčních návrhů. Tyto se stávaly a stále stávají mnohdy prostředkem, kterým se řeší konkurenční boj, popř. způsobem vydírání třetího subjektu. Výstupem diskuzí nad touto problematikou bylo přijetí zákona č. 334/2012 Sb. tzv. protišikanózní novely insolvenčního zákona. Tato zakotvila některé ochranné prostředky proti podávání takových návrhů (např. možnost odmítnutí insolvenčního návrhu pro jeho zjevnou bezdůvodnost dle § 128a IZ). Před touto novelizací bylo možné šikanózní insolvenční návrh zamítnout dle § 143 IZ. Tento postup byl dovozen v rozhodovací praxi soudů. Např. se s ním bylo možné setkat v mediálně známém případě (který představoval očividný šikanózní insolvenční návrh) insolvenčního řízení na majetek společnosti ČEPRO, a.s. vedeném u Městského soudu v Praze, kde rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 654/2012-A-153 ze dne 5. 6. 2012 ve věci sp. zn. MSPH 91 INS 4684/2012 potvrdilo možnost zamítnout zjevně bezdůvodný insolvenční návrh bez nařízení jednání.

Omezení a povinnosti dlužníka, resp. statutárního orgánu pro tuto část insolvenčního řízení jsou upraveny zejména v § 111 IZ. Jedná se o omezení, která jsou mj. prostředkem naplnění zásad insolvenčního řízení. Představují jakousi pojistku k tomu, aby dlužník nebo někteří věřitelé dlužníka nezačali „narychlo“ konat kroky k vyvedení majetku, resp. přednostnímu uspokojení své pohledávky, ještě před přechodem dispozičního oprávnění na insolvenčního správce.

Ustanovení § 111 IZ tak směřuje k ochraně majetkové podstaty, která bude posléze sloužit k uspokojování pohledávek dlužníkových věřitelů. Dlužník je dle něj povinen zdržet se jednání vedoucího k:

- podstatným změnám skladby, využití nebo určení svého majetku, nebo k jeho nikoliv zanedbatelnému zmenšení;
- plnění peněžitých závazků mimo rámec insolvenčního zákona.

Pokud se i přes tento explicitní zákaz k takovému jednání dlužník uchýlí, je postihováno ve vztahu k jeho věřitelům sankcí neplatnosti (§ 111 odst. 3 IZ).

Ustanovení § 111 IZ představuje automatické zákonné omezení, které platí pro každý subjekt, na jehož majetek bylo zahájeno insolvenční řízení. Insolvenční soud, v případě pochybností o dostatečném rozsahu ochrany majetkové podstaty dlužníka, může dále omezit práva dlužníka předběžným opatřením dle § 113 IZ. Před vydáním rozhodnutí o předběžném opatření, resp. nejpozději současně s ním, ustanoví soud předběžného insolvenčního správce postupem dle § 112 odst. 1 IZ. Statutárnímu orgánu dlužníka jsou v rozsahu určeném v předběžném opatření omezena práva spojená s výkonem jeho funkce. Rozhodovací praxe soudů dovodila, že takové omezení může být tak široké, že dispoziční oprávnění k majetkové podstatě zcela přechází na insolvenčního správce⁷².

Po ustanovení předběžného správce vznikají statutárnímu orgánu další nové povinnosti související se zjišťováním majetkové podstaty (§ 209 a 210 IZ). Tyto se již prolínají s fází po zjištění úpadku a bude proto o nic pojednáno dále.

⁷² K tomu srov. rozhodnutí Městského soudu v Praze č.j. MSPH 91 INS 20401/2011-B-6 ze dne 3. 2. 2012.

4.3. Povinnosti spojené se zjištěním úpadku v závislosti na formě jeho řešení

Po zjištění úpadku se dlužník ocitá v situaci, kdy nositelé reziduálních nároků ztrácí ekonomickým náhledem svůj nárok na majetek společnosti⁷³. Navzdory tomu však v jejich dispozici (zejména v běžícím podniku) fakticky obvykle stále zůstává majetek, z jehož výtěžku mají být posléze uspokojeni věřitelé. Z tohoto důvodu přistoupí ve chvíli zjištění úpadku co nejvýraznější omezení, která mají efektivně ochránit majetkovou podstatu před případnými fraudulentními kroky dlužníka, resp. jeho statutárního orgánu. Na rozdíl od fáze insolvenčního řízení do zjištění úpadku, se zde otevírá prostor pro maximální uplatnění zásad insolvenčního řízení. Není již totiž pochyb (alespoň v právní rovině) o tom, že společnost je v úpadku, a není proto nutné „ochraňovat“ dlužníka a jeho podnik, před případnými negativními vlivy zahájeného insolvenčního řízení. Naopak je nutné ochránit věřitele a jejich oprávněný nárok na jeho majetek.

Bez ohledu na způsob řešení úpadku je dlužník povinen poskytnout insolvenčnímu správci všestrannou podporu při zjišťování majetkové podstaty (§ 210 IZ)⁷⁴.

4.3.1. Konkurs

V případě řešení úpadku dlužníka formou konkursu přechází na insolvenčního správce oprávnění nakládat s majetkovou podstatou dlužníka⁷⁵ (§ 246 odst. 1 IZ). Na úvod je vhodné vymežit rozsah pojmu majetková podstata. Tento pojem je variabilní v závislosti na způsobu zahájení insolvenčního řízení (§ 205 IZ). Pokud se jedná o dlužnický insolvenční návrh, je jeho obsahem majetek společnosti ke dni podání tohoto návrhu. Jedná-li se o věřitelský návrh, je obsahem majetek náležející společnosti ke dni podání návrhu. V případě věřitelského návrhu se pak jedná o majetek, který náleží do

⁷³ Richter, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 122.

⁷⁴ Součástí obsahu této povinnosti je mj. zpřístupnit insolvenčnímu správci účetnictví dlužníka. Splnění této povinnosti se statutární orgány zpravidla brání, pokud jimi byly ve společnosti učiněny fraudulentní kroky. Insolvenční správce tak nemá možnost ověřit rozsah majetkové podstaty. Jak již bylo uvedeno, nezpřístupnění, resp. nepředání účetnictví nelze odůvodňovat pochybením jeho externího zpracovatele (k tomu rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 2 VSPH 563/2009-B-50 ze dne 23. 9. 2009 ve věci sp. zn. MSPH 76 INS 2584/2008).

⁷⁵ Insolvenční zákon milníky přechodu dispozičního oprávnění přímo stanovuje v § 229.

majetkové podstaty ve chvíli nařízení předběžného opatření soudem, resp. zjištění úpadku dlužníka.

Obsah pojmu majetková podstata je demonstrativně vyjmenován v § 206 IZ. Toto ustanovení je koncipováno s ohledem na všechny možné varianty dlužníků. Neboli reflektuje, že dlužníkem může být fyzická osoba – nepodnikající, podnikající i právnická osoba. Jako součást majetkové podstaty je mj. zařazen také podnik dlužníka. Jemu jsou, v případě podnikatele, v zásadě podřazeny ostatní tam uvedené skupiny majetku náležejícího do majetkové podstaty.

Přechodem dispozičního oprávnění na insolvenčního správce je z velké části omezeno generální jednatelské oprávnění, přičemž ve stejné míře naopak přibývají práva insolvenčnímu správci. Právní úkony učiněné statutárním orgánem po přechodu dispozičního oprávnění k majetkové podstatě, které jsou vyhrazeny insolvenčnímu správci, jsou postiženy neúčinností vůči věřitelům (§ 246 odst. 2 IZ).

4.3.2. Reorganizace

V rámci reorganizace zůstává dispoziční oprávnění v rukou dlužníka. To významně redukuje množství omezení vyplývající pro statutární orgán (není-li nařízeno předběžné opatření).

První povinností, resp. zákazem je zákaz maření reorganizace (§ 324 IZ). Toto ustanovení slouží jako imperativ pro osobu s dispozičním oprávněním k majetkové podstatě dlužníka a směřuje k ochraně věřitelů. Zákonodárce tímto, dle mého názoru⁷⁶, zamýšlel zdůraznit povinnost držitele oprávnění disponovat s majetkovou podstatou neohrožovat proces reorganizace. Toto ustanovení je tak v zásadě pouze deklaratorní⁷⁷, když se jedná se o zcela logický výstup insolvenčního zákona (stejně tak nemůže dlužník mařit konkurs, či oddlužení, přestože ani v hlavě I., resp. V. druhé části insolvenčního zákona se explicitně nestanoví povinnosti dlužníka se zdržet takového jednání).

Ve vztahu k možnosti nakládat s majetkovou podstatou, zakládá významné omezení § 330 IZ. Toto se vztahuje na případy, kdy právní úkony dlužníkem učiněné,

⁷⁶ Důvodová zpráva k insolvenčnímu zákonu (Česko. Vládní návrh na vydání zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), část Důvodová zpráva. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=14719>> nepodává explicitní objasnění tohoto ustanovení.

⁷⁷ Kotoučová, J. a kol. Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 792.

mají pro majetkovou podstatu a její správu zásadní význam. Pro takové je nutné obdržet souhlas věřitelského výboru k jejich provedení (§ 330 odst. 3 IZ). Co je takovým úkonem definuje ustanovení § 330 odst. 4 IZ – „úkon, jehož důsledkem se významně změní hodnota majetkové podstaty nebo postavení věřitelů anebo míra uspokojení věřitelů“.

Dalším omezením statutárního orgánu je povinnost strpět dohled insolvenčního správce nad jeho činností. Tato povinnost vyplývá z § 331 IZ. Rozsah tohoto dohledu není insolvenčním zákonem explicitně upraven. Lze však odkázat na již zmiňované ustanovení § 210 IZ, tedy na obecnou povinnost dlužníka, resp. statutárního orgánu poskytovat součinnost při zjišťování majetkové podstaty.

4.4. Omezení vyplývající z jiného předpisu než insolvenčního zákona

Omezení statutárního orgánu právnické osoby vyplývají, mimo insolvenčního zákona, také z obchodního zákoníku. Jedná se o omezení, která působí mimo rámec obchodní společnosti, nebo družstva v úpadku směrem k výkonu funkcí v orgánech třetích subjektů. Jinak řečeno, tato omezení nemají na výkon funkce ve statutárním orgánu dlužníka žádný vliv. Tento se naopak přenáší do výkonu takové funkce v jiné – solventní společnosti.

Základní omezení, vyplývající z účasti v orgánu právnické osoby, na jejíž majetek byl prohlášen konkurs, stanoví obchodní zákoník v § 381. S ohledem na zařazení tohoto ustanovení do části obecná ustanovení, uijeme tuto úpravu na všechny formy obchodních společností a družstvo, a také (s ohledem na jeho dikci) i na jiné právnické osoby podnikatele, které nejsou podřízeny režimu obchodního zákoníku⁷⁸.

Citované ustanovení dopadá na postavení osob, jež v posledních 3 letech byly členy orgánu právnické osoby, na jejíž majetek byl prohlášen konkurs, resp. na jejíž majetek byl konkurs zamítnut pro nedostatek majetku a zároveň neuplynula lhůta 3 let od právní moci:

- usnesení o zrušení konkursu po splnění rozvrhového usnesení, nebo proto, že majetek dlužníka je nepostačující, nebo;
- usnesení o zamítnutí insolvenčního návrhu pro nedostatek majetku (§ 381 odst. 3).

⁷⁸ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 152.

Uvedené platí za předpokladu, že funkci taková osoba vykonávala po období alespoň 1 roku před podáním insolvenčního návrhu, resp. vzniku povinnosti jej podat. Zároveň se toto ustanovení vztahuje na každou osobu, která k datu podání insolvenčního návrhu sice již funkci nevykonávala, nicméně výkon její funkce alespoň částečně zasahoval do období jednoho roku před podáním insolvenčního návrhu, resp. okamžiku kdy měl být podán⁷⁹.

Takto specifikované osoby se nemohou stát členem statutárního či jiného orgánu další právnické osoby, která je podnikatelem, pokud vykonávaly kteroukoliv ze srovnatelných funkcí ve shora uvedené právnické osobě - dlužníkovi⁸⁰. Otázkou, která v takovém případě vyvstává (příčemž mi není známo, že by se jednalo o záležitost doposud řešenou judikatorně⁸¹), je výklad slovního spojení „srovnatelná funkce“. Neboli zda je například možné vykonávat (bez souhlasu předpokládaného v ustanovení § 381 odst. 5 obchodního zákoníku) funkci člena dozorčí rady, přestože je, nebo v předpokládané lhůtě byla, osoba členem představenstva společnosti, na jejíž majetek byl prohlášen konkurs. Při použití gramatického výkladu by dle mého názoru nebylo možné cit. ustanovení aplikovat v případě, kdy je osoba součástí orgánu nikoliv stejného účelu. Např. by tedy nebylo možné ustanovení § 381 obchodního zákoníku aplikovat v situaci, kdy osoba je členem statutárního orgánu společnosti, na jejíž majetek byl prohlášen konkurs a zároveň je členem dozorčí rady jiné společnosti. Účel slovního obratu „srovnatelná funkce“ by bylo možné spatřovat jako formu legislativního překlenutí nejednotnosti terminologie užívané pro orgány jednotlivých forem obchodních společností a družstva. Tak např. jednatel společnosti s ručením omezením, na jejíž majetek byl prohlášen konkurs, není bez dalšího způsobilý zastávat funkci člena představenstva akciové společnosti; člen kontrolní komise družstva, na jehož majetek byl vyhlášen konkurs, nemůže bez dalšího zastávat funkci člena dozorčí rady v akciové společnosti; osoba, jež je společníkem veřejné obchodní společnosti, na jejíž majetek byl prohlášen konkurs, nemůže zastávat funkci člena představenstva

⁷⁹ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 152.

⁸⁰ Nejedná se o překážku absolutní. Výjimky z ní stanoví § 381 odst. 4, 5. obchodního zákoníku. Ustanovení odstavce 6. cit. ustanovení upravuje postup v situaci, kdy překážka nastane po zvolení do příslušného orgánu.

⁸¹ K dané problematice je dostupné rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 455/2005 ze dne 1. 3. 2006 (uveřejněné v časopisu Soudní rozhledy č. 5/2008 s. 185), které stanoví, že nastala-li u likvidátora překážka k ustanovení do funkce až poté, co do ní ustanoven byl, je nutné i tak ho do obchodního rejstříku jako likvidátora zapsat.

akciové společnosti atd. Je nepochybně otázkou, zda gramatický výklad může obstát ve světle výkladu teleologického. Vezmeme-li v úvahu, že účelem ustanovení § 381 obchodního zákoníku je dle komentářové literatury: „... aby se osoby, které se podílely na úpadku jakékoli právnické osoby, po určitou dobu nepodílely na řízení či kontrole jiné právnické osoby – podnikatele“⁸², musíme spíše dojít k názoru, že jestliže osoba vykonávala kteroukoliv funkci v orgánech takové společnosti, vztahuje se na ní toto ustanovení. Podpůrným argumentem je i fakt, že těžko můžeme očekávat, že pokud byla někým vykonávána chybně funkce statutárního orgánu, bude funkci člena dozorčího orgánu vykonávat správně.

V případě, kdy by osoba byla i přes překážku dle § 381 obchodního zákoníku zvolena do některé z funkcí (při nesplnění podmínek výjimky tohoto omezení vyplývající z odst. 4, 5 cit. ustanovení) byla by taková volba stížena nicotností⁸³.

⁸² Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 152.

⁸³ Řeháček, O. Představenstvo akciové společnosti a postavení jeho členů. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2010. s. 96.

5. Výkon práv statutárního a jiného orgánu insolvenčním správcem a jejich rozsah

Jak již vyplynulo výše z předešlých kapitol, je postavení statutárního orgánu výsadní v tom ohledu, že je mu svěřeno do pravomoci vše, co není svěřeno do působnosti jinému orgánu právnické osoby. Toto negativní vymezení zakládá velmi široká oprávnění jeho členů. Zcela jednoznačně lze konstatovat, že statutární orgán představuje nejdůležitější orgán, který je důvodem obchodního úspěchu, či neúspěchu právnické osoby⁸⁴.

Naznačená důležitost statutárního orgánu zároveň předznamenává význam náplně její funkce pro dosažení cílů insolvenčního řízení. Insolvenční řízení rozlišuje dvě základní situace (které mohou být modifikovány předběžnými opatřeními). A to situaci, kdy dispoziční oprávnění k majetku dlužníka zůstává v rukou statutárního orgánu a situaci, kdy přechází na insolvenčního správce. Text této kapitoly se zaměřuje zejména na druhou z naznačených alternativ. K tomu, jak bude ještě níže podrobněji rozebráno, dochází zejména v případě řešení úpadku dlužníka konkursem. Naopak v reorganizaci, tedy v situaci, kdy je obsah generálního jednatelského oprávnění omezen jen minimálně, zastává insolvenční správce zejména funkci kontrolní.

5.1. Pojem dispoziční oprávnění k majetku dlužníka

Chceme-li definovat oprávnění, která vyplývají insolvenčnímu správci z výkonu jeho funkce a obsahově v mimoinsolvenční situaci náleží do generálního jednatelského oprávnění, je nejprve nutné vypořádat se s jedním z ústředních pojmů insolvenčního řízení – dispozičním oprávněním k majetku dlužníka. Výklad tohoto spojení nalézáme v § 2 písm. f) IZ, podle něhož je osoba s dispozičním oprávněním taková osoba, které

⁸⁴ Ke zvláštní povaze statutárního orgánu srov. Richter, T. Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 146; zde je použit termín management, který může být totožný v případě menší právnické osoby, nebo naopak mnohem širší v případě velké právnické osoby; v principu je však možné tento příměr užit.

v průběhu insolvenčního řízení přísluší právo nakládat s majetkovou podstatou ohledně všech oprávnění, ze kterých se skládá⁸⁵.

Pojem nakládání s majetkovou podstatou je dále demonstrativně specifikován ustanovením § 228 IZ. Jedná se o tyto úkony:

- a) právní úkony, které se týkají majetku náležejícího do majetkové podstaty;
- b) výkon práv a povinností akcionáře ohledně akcií zahrnutých do majetkové podstaty, včetně práva hlasovat na valné hromadě akciové společnosti;
- c) výkon práv a povinností společníka jiné obchodní společnosti spojených s obchodním podílem dlužníka zahrnutým do majetkové podstaty, včetně práva hlasovat na valné hromadě obchodní společnosti;
- d) výkon členských práv a povinností člena družstva;
- e) rozhodování o výrobních, provozních a obchodních záležitostech podniku v majetkové podstatě, včetně úvěrového financování a jiných úkonů potřebných k zajištění financování podniku;
- f) výkon práv a povinností zaměstnavatele ohledně zaměstnanců dlužníka;
- g) výkon průmyslových práv;
- h) rozhodování o obchodním tajemství a jiné povinnosti mlčenlivosti;
- i) plnění povinností podle předpisů o daních, poplatcích a clech, jakož i podle předpisů o sociálním zabezpečení a veřejném zdravotním pojištění;
- j) vedení účetnictví;
- k) plnění evidenčních povinností;
- l) výkon dalších práv a povinností, jestliže se týkají majetkové podstaty.

Majetkovou podstatu, jejíž obsah je podrobněji rozebírán v podkapitole 4.3.1., má osoba mající dispoziční oprávnění povinnost řádně spravovat. Tato povinnost není v insolvenčním zákoně nikde explicitně stanovena, lze ji však dovodit prostřednictvím základních zásad insolvenčního řízení a to zejména ze zásady § 5 písm. a) IZ, která označí za správný postup vedení insolvenčního řízení takový, který mj. směřuje k co nejvyššímu uspokojení věřitelů. Na tuto povinnost pak následně navazuje, v případě insolvenčního správce, povinnost dle § 36 odst. 1 IZ – vykonávat jeho funkci s odbornou péčí. Co se rozumí řádnou správou, podává opět demonstrativním výčtem

⁸⁵ Pro naprostou jasnost ustanovení by stálo *de lege ferenda* zvážit, zda neupravit definici způsobem: „...které náleží v daném okamžiku insolvenčního řízení právo nakládat...“, neboť osoba s dispozičním oprávněním se v průběhu insolvenčního řízení obvykle mění.

§ 230 IZ. Je jí činnost, jakož i právní úkony a opatření z ní vyplývající, pokud směřuje k tomu, aby:

- a) nedocházelo ke znehodnocování majetkové podstaty, zejména aby nedošlo k odstranění, zničení, poškození nebo odcizení majetku, který do ní náleží;
- b) majetek náležející do majetkové podstaty byl využíván v souladu se svým určením, pokud tomu nebrání jiné okolnosti;
- c) se majetková podstata rozmnožila, lze-li takovou činnost rozumně očekávat se zřetelem ke stavu majetkové podstaty a obvyklým obchodním příležitostem;
- d) byly vymoženy pohledávky dlužníka včetně plnění z neplatných a neúčinných právních úkonů.

O správě majetku náležejícího do majetkové podstaty dlužníka rozhoduje zásadně osoba s dispozičním oprávněním. Výjimku představuje majetek, který je předmětem zajištění. Osoba s dispozičním oprávněním je při jeho správě vázána pokyny zajištěného věřitele, které směřují k jeho řádné správě (§ 230 odst. 2 IZ).

Na okraj považuji za vhodné se zmínit o situaci, kdy statutární orgán dlužníka naloží s majetkovou podstatou, či její částí (§ 228 IZ), ve chvíli, kdy ve vztahu k ní nedisponuje dispozičním oprávněním. Pokud takový úkon nevede k poškození majetkové podstaty, není stížen relativní neúčinností vůči věřitelům⁸⁶ ve smyslu § 235, resp. § 246 odst. 2 IZ⁸⁷.

Ustanovení o správě majetkové podstaty lze považovat za korektiv oprávnění, která jsou osobě s dispozičním oprávněním udělena prostřednictvím možnosti s ní nakládat. Povinnosti při správě majetkové podstaty jsou dále rozšířeny, jak již uvedeno shora, obecnými zásadami a cíli insolvenčního řízení a dále obecnými zásadami postupu insolvenčního správce a statutárního orgánu. V případě insolvenčního správce se výkon jeho funkce řídí v zásadě ustanoveními insolvenčního zákona, v případě statutárního orgánu pak ustanoveními obchodního zákoníku a insolvenčního zákona.

⁸⁶ Kotoučová, J. a kol. Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář. Praha: C.H.Beck, 2010, s 485.

⁸⁷ Osobně se spíše přikláním k takovému výkladu neúčinnosti právního úkonu, učiněného dlužníkem bez dispozičního oprávnění, který za účinné vůči věřitelům dlužníka prohlásí jen takové úkony, které vedou k přímému zhodnocení, resp. rozmnožení majetkové podstaty. Ostatně § 246 odst. 2 tomuto výkladu jen nahrává. Lze si totiž jen těžko představit, že dlužník činí i po prohlášení konkursu, resp. ve chvíli pozbytí dispozičního oprávnění spoustu právních úkonů nakládajících s majetkovou podstatou, byť neškodných. Výkon funkce insolvenčního správce by tak byl významně zkomplikován. Jinou situací pak je, když takové úkony činí se souhlasem insolvenčního správce samotného. K účinnosti takového právního úkonu srov. rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 3 VSOL 25/2009-B-97 ze dne 25. 3. 2009 ve věci sp. zn. KSBR 27 INS 2155/2008.

5.2. Jednání za obchodní společnost a družstvo před a po přechodu dispozičního oprávnění

5.2.1. Po zahájení insolvenčního řízení

Se zahájením insolvenčního řízení není spojen automatický přechod dispozičního oprávnění k majetku dlužníka. K omezením, která se s tímto okamžikem pojí, viz podkapitola 4.4.2. Insolvenční soud může dlužníkovu oprávnění jak rozšířit, tak zúžit⁸⁸.

V případě rozšíření dlužníkových oprávnění vyvstává výkladová otázka, jaký je obsah pravomoci insolvenčního soudu upravený v § 111 odst. 1 IZ. Zejména u velkých společností může nastat situace, kdy je nezbytné po zahájení insolvenčního řízení provést operaci, nebo několik operací s jejich majetkem, které lze podřadit pod dikci ustanovení § 111 odst. 1 IZ. Legitimní otázkou poté je, zda insolvenční soud ad hoc rozhoduje o takové jednotlivé operaci, nebo zda naopak obsahem jeho oprávnění je obecně upravit poměr dlužníka k takovým postupům. Osobně jsem přesvědčen⁸⁹, že účelem ustanovení není rozhodování o jednotlivých právních úkonech dlužníka, jakkoliv by nebylo v rozporu s insolvenčním zákonem takové rozhodnutí učinit. Nastane-li pak situace, kdy je nutné jednání ve smyslu § 111 odst. 1 IZ odsouhlasit, může pro právnickou osobu nastat výrazná komplikace. Jakýmsi překlenutím této fáze omezení generálního jednatelského oprávnění na jedné straně a neudělení explicitního oprávnění rozhodovat o jednotlivých právních úkonech dlužníka na straně druhé⁹⁰, by měla být akcentace zásady rychlosti insolvenčního řízení samostatně zdůrazněná také v ustanovení § 134 IZ.

⁸⁸ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 193.

⁸⁹ Důvodová zpráva k insolvenčnímu zákonu (Česko. Vládní návrh na vydání zákona o úpadku a způsobech jeho řešení [insolvenční zákon], část Důvodová zpráva. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=14719>>), ani mnou prostudované doktrinální výklady k této otázce nepodávají odpověď.

⁹⁰ Extenzivním výkladem ustanovení § 111 odst. 1 IZ je, dle mého názoru, možné dospět k tomu, že insolvenční soud má pravomoc rozhodnout pro zvýšení právní jistoty i o jednotlivém právním úkonu dlužníka. Obávám se však, že k takovému výkladu by se přiklonil jen málokterý insolvenční soudce, když by tím na sebe bral odpovědnost za takové rozhodnutí, kterou jinak může ponechat na bedrech dlužníka, resp. insolvenčního správce a věřitelských orgánů.

Pokud dlužník učiní přes zmíněné omezení úkon, který naplňuje znaky uvedené v § 111 odst. 1 IZ, je tento stížen vůči jeho věřitelům neúčinností (§ 111 odst. 3 IZ). Této se nemusí insolvenční správce dovolat, neboť nastává přímo ex lege⁹¹.

Ještě před rozhodnutím o úpadku může insolvenční soud ustanovit osobu předběžného správce (§ 27, § 112). Je-li zároveň nařízeno předběžné opatření, insolvenční soud může nakládání s majetkovou podstatou podřídit jeho souhlasu. Rozsah oprávnění předběžného správce je tak variabilní. V zásadě odpovídá rozsahu omezení vyplývajícího z nařízeného předběžného opatření⁹² a dále z úpravy § 210 odst. 1 IZ (pravomoc udělovat dlužníkovi pokyny v souvislosti se zjišťováním majetkové podstaty) a § 213 (pravomoc provádět prohlídky u osob majících majetek dlužníka ve své dispozici)⁹³.

Lze tak uzavřít, že mimo rámec předběžného opatření, resp. mimo rámec výkonu funkce předběžného správce, představuje fáze do zjištění úpadku dlužníka jeho minimální přesun práv a povinností navázaných na pojem generální jednatelské oprávnění. Jedná se totiž o fázi, ve které je nutné vyvážit na jedné straně oprávněné zájmy dlužníka pro případ, kdy úpadek zjištěn posléze není, a na druhé straně oprávněné zájmy věřitelů, když zjištěn je. Statutární orgán dlužníka tak, až na zmíněná omezení, vykonává své generální jednatelské oprávnění v plném rozsahu.

5.2.2. Po zjištění úpadku

Zjištěním úpadku ještě stále nedochází k přesunu dispozičního oprávnění na insolvenčního správce. Insolvenční zákon v ustanovení § 229 odpovídá na otázku, kdo je osobou s dispozičním oprávněním v jednotlivých fázích insolvenčního řízení. V případě vydání usnesení, kterým se zjišťuje úpadek dlužníka, avšak jím není zároveň zvolena forma řešení úpadku, však toto ustanovení nepodává jednoznačnou odpověď na

⁹¹ K tomu srov. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 170/2008-B-17 ze dne 30. 10. 2008 ve věci sp. zn. KSUL 70 INS 2162/2008.

⁹² Záměrně neuvádím, že vyplývá také z omezení § 111 IZ, když nejsem přesvědčen, že by předběžný správce byl vybaven těmito oprávněními. Jednak § 111 IZ explicitně stanoví, že tato omezení koriguje insolvenční soud a dále není smyslem institutu předběžného správce provádět, nebo schvalovat nakládání s majetkovou podstatou tamtéž popsané. Naopak účel výkonu funkce předběžného správce lze dovést jednak prostřednictvím ustanovení § 112 odst. 1 a 3 IZ a obecně pak v § 27 odst. 2 IZ. Ve vztahu ke statutárnímu orgánu dlužníka tak vykována zejména práva, která mu byla omezena předběžným opatřením (a to pouze tato práva, nikoliv práva v rámci automatického zákonného omezení vyplývajícího z § 111 IZ).

⁹³ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon. Praha: Linde, 2008, s. 195.

to, kdo takovou osobou je. Doktrína⁹⁴ i rozhodovací praxe soudů⁹⁵ se však shoduje na výkladu tohoto ustanovení tak, že dispoziční oprávnění zůstává v rukou dlužníka.

Zjištěním úpadku nejsou rozšířena omezení spojená se zahájením insolvenčního řízení. Jakýmsi bičem na dlužníka a třetí osoby je riziko následné odporovatelnosti jeho právních úkonů ve smyslu § 231 an. IZ, resp. vyvozování odpovědnosti za škodu. Obecně však platí, že z pohledu majetkové podstaty se jedná o nejrizikovější období z hlediska jejího případného záměrného krácení. Statutární orgán dlužníka již obvykle „nemá co ztratit“, ledaže uvažuje o náročném procesu reorganizace. Riziko fraudulentního jednání na jeho straně tak dosahuje pomyslného vrcholu, když si zároveň uvědomuje, že vstoupil do možná posledního období, kdy je oprávněn nakládat s majetkem dlužníka.

Pomineme-li situaci, kdy bylo nařízeno insolvenčním soudem předběžné opatření, je v této fázi teprve ustanoven insolvenční správce. Náplň jeho funkce je po rozhodnutí o úpadku omezena toliko na zjišťování majetkové podstaty (§ 209 IZ) a z něho vyplývající dozor nad aktivitami dlužníka (§ 209, resp. 212 IZ). V případech, kdy to považuje pro ochranu majetkové podstaty za nezbytné, je oprávněn navrhnout insolvenčnímu soudu aby nařídil předběžné opatření dle § 82 ve spojení s § 113 a podpůrně § 332 IZ⁹⁶.

5.2.3. V rámci konkursu

Nejširší oprávnění dostává do rukou insolvenční správce ve chvíli prohlášení konkursu na majetek dlužníka. Konkurs je, jak již bylo zmíněno výše, univerzální likvidační formou řešení úpadku. Pod slovem likvidační je si nutné v případě právnické osoby představit, že na konci insolvenčního řízení na ní zpravidla čeká zrušení a zánik. Insolvenční zákon tento „konec“ sám neupravuje. V případě dlužníka – právnické osoby platí úprava obchodního zákoníku - § 68 odst. 2 písm. f). Tento stanoví, že právnická osoba se zrušuje:

- zrušením konkursu po splnění rozvrhového usnesení, nebo;
- zrušením konkursu z důvodu, že majetek dlužníka je zcela nepostačující.

⁹⁴ Např. Richter, T. Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 154.

⁹⁵ K tomu například rozhodnutí Městského soudu v Praze č. j. MSPH 91 INS 20401/2011-A-60 ze dne 3. 2. 2012 ve spojení s rozhodnutím téhož soudu č. j. MSPH 91 INS 20401/2011-B-6 ze dne 3. 2. 2012.

⁹⁶ K tomu srov. např. rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. KSUL 45 INS 15086/2010-B-3 ze dne 30. 12 2010.

Zároveň úprava obchodního zákoníku myslí i na případ, kdy by byly uspokojeny všechny závazky dlužníka v plné výši. V takovém případě bude provedena likvidace společnosti dle § 68 odst. 4 obchodního zákoníku. Naopak závazky neuspokojené v insolvenčním řízení, po jeho skončení (shora uvedenými způsoby), zaniknou (§ 311 IZ).

Rozebraný konec řešení úpadku konkursem nás vrací zpět k předmětu této podkapitoly. Insolvenční správce nabývá prohlášením konkursu do své rozhodovací sféry prakticky celý obsah pojmu generální jednatelské oprávnění. Jako zmocňující ustanovení slouží § 246 IZ⁹⁷. Toto se skládá ze dvou částí. První obecně stanoví, která práva přechází ze statutárního orgánu dlužníka – právo disponovat s majetkovou podstatou a vykonávat jiná práva a povinnosti související s majetkovou podstatou. A dále druhý demonstrativně stanoví obsah výkonu práv vázajících se na majetkovou podstatu. Pro téma této práce jsou z tohoto výčtu nejdůležitější následující práva:

- výkon akcionářských práv;
- rozhodování o obchodním tajemství a jiné mlčenlivosti;
- zajišťování provozu dlužníkovy podniku.

Posledně jmenovaný bod, dává do rukou insolvenčního správce to nejdůležitější oprávnění. Na insolvenčního správce přechází právo (které je v jeho případě zároveň povinností) představující samotný smysl podnikatelské činnosti. Neboť právě prostřednictvím provozu podniku se realizuje podnikatelská činnost, která je prostředkem dosažení zisku⁹⁸. Není-li provoz dlužníkovy podniku ukončen ještě před přechodem dispozičního oprávnění, může insolvenční správce po úvaze jeho chod zachovat (k tomu viz podkapitola 1.2.4.). Takovou úvahu může insolvenční správce vykonat nejlépe na základě fundované ekonomické analýzy očekávatelných výnosů a nákladů spojených s jeho dalším provozem. Zcela zásadní výhodu zakládá řešení úpadku dlužníka konkursem v tom, že ekonomický výhled dalšího fungování podniku nemusí brát v úvahu dosavadní závazky dlužníka. S ohledem na fakt, že všechny závazky dlužníka vzniklé do úpadku musí být realizovány v insolvenčním řízení a budou uspokojovány zásadně poměrně v rámci příslušné skupiny pohledávek, jakékoliv

⁹⁷ Statutárnímu orgánu dlužníka se tak odnímá faktická možnost s majetkem dlužníka disponovat (k tomu viz rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 3 VSOL 25/2009-B-97 ze dne 25. 3. 2009 ve věci sp. zn. KSBR 27 INS 2155/2008).

⁹⁸ K tomu srov. definici podnikání v § 2 odst. 1 obchodního zákoníku.

následné plnění ve prospěch majetkové podstaty pocházející z provozu podniku zvyšuje uspokojení již přihlášených věřitelů (když jejich pohledávky jsou v zásadě petrifikovány zjištěním v rámci přezkumného jednání, resp. incidenčního sporu). Insolvenční správce tak začíná tabula rasa a může již jen přispět ke zvýšení uspokojení jednotlivých věřitelů⁹⁹. Korektivem provozování podniku je narůstání přednostních pohledávek. Pokud by totiž insolvenční správce dopustil neúměrné navyšování pohledávek s takovým pořadím, vystavuje se riziku uplatnění případné odpovědnosti za škodu dle § 37 IZ.

5.2.4. V rámci reorganizace

Základním ustanovením upravujícím dispoziční oprávnění v reorganizaci je § 330 IZ. Tento stanoví obecné pravidlo, že v reorganizaci je osobou s dispozičním oprávněním dlužník, není-li stanoveno jinak. Zároveň se vůči statutárnímu orgánu dlužníka ruší omezení vyplývající ze zákona, resp. z rozhodnutí insolvenčního soudu (ledaže je insolvenčním soudem rozhodnuto jinak). Z uvedeného je zřejmé, že pozice insolvenčního správce je v reorganizaci a priori upozaděna toliko do funkce dozorové¹⁰⁰, neboť osobou provádějící reorganizaci má být primárně právě dlužník, resp. jeho statutární orgán, popř. dlužníkem najaté osoby¹⁰¹. Pozici insolvenčního správce upravuje § 331 IZ, který do jeho rukou vkládá shrnutím dohledovou funkci a další administrativní činnosti. Tyto povinnosti pak mohou být rozšířeny, nebo specifikovány rozhodnutím insolvenčního soudu. V zásadě je tedy funkce insolvenčního správce v mnoha rysech obsahově podobná funkci dozorčího orgánu v obchodní společnosti nebo družstvu. Intenzita a odbornost kontroly však musí být zcela nepochybně na mnohem vyšší úrovni. A to jednak z důvodu samotné povahy insolvenčního řízení, kdy dozor probíhá nad entitou, jež se nachází v situaci úpadku (a

⁹⁹ Motivací pro insolvenčního správce, proč provozovat podnik (přestože se jedná o náročnou a rizikovou činnost) je, že i on sám je odměňován z částky, kterou rozdělí mezi jednotlivé věřitele.

¹⁰⁰ K tomu srov. Česko. Vládní návrh na vydání zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), část Důvodová zpráva, s. 217. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=14719>>.

¹⁰¹ Najatými osobami mám na tomto místě na mysli zejména interim manažery, kteří bývají v úpadkových situacích najímáni jak statutárním orgánem, osobami s majetkovou účastí ve společnosti tak i insolvenčním správcem. Jejich účelem je vyvést pomocí série vhodných opatření společnost z ekonomické krize. V českém prostředí byly jejich služby využity například v insolvenčním řízení na majetek dlužníka KORDÁRNA, a.s. (což představuje mezi českými právníky pravděpodobně nejslavnější a učebnicový příklad provedení reorganizace).

tím tak jakýkoliv chybný krok managementu¹⁰² může vést k nezvratným škodám) a dále z důvodu, že insolvenční správce na rozdíl od dozorčích orgánů (v režimu obchodního zákoníku) musí svou funkci vykonávat nikoliv jen s péčí řádného hospodáře, ale s péčí odbornou (§ 36 odst. 1 IZ).

Odlišná situace nastává ve chvíli, kdy insolvenční soud využije svého oprávnění v § 332 IZ a omezí dispoziční oprávnění dlužníka. V rozsahu, ve kterém je omezeno, přechází bez dalšího na insolvenčního správce (§ 332 odst. 3 IZ). Toto řešení není ojedinělým i v případech, kdy není opodstatněné podezření, že by mohlo dojít k fraudulentním krokům současného statutárního orgánu. Důvěra věřitelů bývá totiž mnohdy vůči současným orgánům právnické osoby minimální, či žádná. Vždyť zpravidla právě členové těchto orgánů ji svým postupem dostali do úpadkové situace. Zejména praktický přesah dostává toto ustanovení ve společnostech, kde je majitelem a statutárním orgánem tatáž osoba¹⁰³. V takovém případě zcela obvykle selhávají klasické poučky o ekonomických motivech¹⁰⁴ a nastupují ekonomicky iracionální motivy, které v samém důsledku mohou vést k úplné likvidaci společnosti, neboli jak píše T. Richter k reorganizování až do soudního dne¹⁰⁵.

Rozsah oprávnění dlužníka, které je možné přenést na insolvenčního správce není ustanovením § 332 IZ explicitně řešeno. Lze však dovodit, že maximální rozsah takového přenesení se může rovnat oprávněním, které má insolvenční správce ve vztahu k majetkové podstatě v případě řešení úpadku konkursem¹⁰⁶. Jinak řečeno, nejširší přesun oprávnění dlužníka znamená přesun dispozičního oprávnění k majetkové podstatě dlužníka na insolvenčního správce.

Mimo výkon práv statutárního orgánu, považují na okraj vhodné se zmínit o výkonu práv ostatních orgánů právnické osoby. Okamžikem rozhodnutí o povolení reorganizace je ex lege pozastaven výkon funkce valné hromady, resp. členské schůze, přičemž v její působnosti rozhoduje insolvenční správce (§ 333 odst. 1 IZ). Výjimku

¹⁰² Zde záměrně neuvádím pojem statutární orgán, neboť dohled insolvenčního správce by se měl nepochybně vztahovat i na nižší složky managementu, když zejména ve větších společnostech bývá vrcholový management pouze jakousi reprezentativní složkou a naopak střední tou složkou, která dělá rozhodnutí reálně ovlivňující chod podniku.

¹⁰³ Přičemž se vůbec nemusí jednat o společnosti zanedbatelného ekonomického významu; jako příklad můžou sloužit nedávné úpadky společnosti AUTO ŠTANGL, a.s. nebo holdingu LESS, a.s.

¹⁰⁴ K tomu např. Richter, T. Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 29 an.

¹⁰⁵ Tedy až do dne, kdy už jsou i zbytky aktiv právnické osoby prohospodařeny (in Richter, T. Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 29 an.).

¹⁰⁶ K tomu podpůrně srov. ustanovení § 27 odst. 2 IZ.

představuje volba statutárního orgánu dlužníka, která v jejich působnosti zůstává. K účinnosti takového rozhodnutí se však vyžaduje souhlas věřitelského výboru. V počátečních fázích přípravy insolvenčního zákona bylo zvažováno, že veškerá práva náležící jiným orgánům obchodní společnosti a družstva (myšleno vyjma statutárního orgánu), zůstanou v jejich rukách a věřitelský výbor bude pouze rozhodnutí vydaná těmito orgány schvalovat¹⁰⁷. Z obavy, že by pak mohlo být insolvenční řízení zablokováno žalobami dle § 131 ObchZ se nakonec přistoupilo k současné úpravě.

Situací, která není řešena předmětným ustanovením, je případ kdy statutární orgán volí nikoliv valná hromada, ale dle stanov společnosti dozorčí rada (§ 194 odst. 1 obchodního zákoníku). Jsem toho názoru, že ustanovení § 333 odst. 2 IZ je nutné vyložit v návaznosti na ustanovení § 194 odst. 1 obchodního zákoníku extenzivně a dovést právo volit členy statutárního orgánu dozorčí radou. Nemyslím si, že by bylo možné, přestože s dlužníkem je vedeno insolvenční řízení, pozměňovat úpravu pravomocí a fungování jeho orgánu obsaženou ve stanovách, ledaže je zákonem explicitně stanoveno jinak; což v tomto případě není. Přikláněl bych se proto k takovému názoru, že je nutné stanovami upravený formální postup volby statutárního orgánu dodržet.¹⁰⁸

¹⁰⁷ K tomu srov. Česko. Vládní návrh na vydání zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), část Důvodová zpráva, s. 218. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=14719>>.

¹⁰⁸ Postup volby by mohl změnit insolvenční správce dle zmíněného § 333 odst. 1 IZ.

6. Řešení majetkové účasti dlužníka v obchodní společnosti a družstvu

Majetková účast dlužníka v jiné obchodní společnosti, či družstvu, přináší komplikovanější situace, než je tomu u jiných jeho aktiv. Účinky, vztahující se k samotné existenci jeho majetkové účasti ve třetí právnické osobě, nastávají ex lege ve chvíli, kdy je jeho úpadek řešen konkursem. Nicméně omezení vyplývají i ze sanačního řešení způsobu úpadku.

Úvodem považuji za vhodné vymezit obecný rámec úpravy této problematiky. Předpokladem pro nakládání s majetkem dlužníka je jeho zařazení, resp. zařaditelnost do majetkové podstaty. Takový majetek je demonstrativně vymezen v § 206 IZ. V případě účasti v akciové společnosti se zde explicitně stanoví, že předmětem soupisu majetkové podstaty jsou také akcie v majetku dlužníka (§ 206 písm. f) IZ). V případě dlužníkovy účasti ve společnosti s ručením omezeným náleží do soupisu majetkové podstaty obchodní podíl (písm. g) cit. ustanovení). Konečně pak v případě účasti v některé z forem osobních společností, se nárok transformuje do pohledávky z titulu nevyplaceného vypořádacího podílu¹⁰⁹. Tento podřadíme pod pohledávky dlužníka uvedené v písm. h) cit. ustanovení.

Úprava zániku účasti v obchodní společnosti a družstvu je řešena ustanoveními obchodního zákoníku. Tyto také stanoví postup pro případ, kdy se osoba s účastí v tam upravených formách právnických osob ocitne v úpadku, jež je řešen konkursem (pro každou z forem obchodní společnosti a družstvo je postup upraven samostatně, jakkoliv se v zásadních rysech shoduje).

6.1. Stav v rámci jednotlivých forem řešení úpadku

Pro účely dalšího výkladu budeme vycházet ze zákonem primárně předpokládaného stavu, kdy při sanačním způsobu řešení úpadku zůstává dispoziční oprávnění k majetku v rukou dlužníka. Jediným sanačním způsobem přicházejícím v úvahu pro podnikatele, je reorganizace. Zásadně platí, že majetková účast dlužníka

¹⁰⁹ K tomu shodně Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 320 an.

v jiné právnické osobě nezaniká¹¹⁰. Dlužník vykonává práva spojená s majetkovou účastí v třetí osobě v zásadě stejně jako mimo rámec insolvenčního řízení. Omezení vyplývá z obecného ustanovení § 330 IZ. Jeho aplikace přichází v úvahu zejména v situaci převodu majetkové účasti na třetí osobu. Lze si však jistě představit i situace, kdy pouhý výkon práv spojených s účastí může vést k tam předpokládané významné změně hodnoty majetkové podstaty. Takové úkony pak rovněž podléhají schválení věřitelského výboru dlužníka. Není-li takový souhlas věřitelským výborem dán, není takový úkon sankcionován neúčinností, nicméně mezi dlužníkem a jeho věřiteli vznikne odpovědnostní vztah za případnou způsobenou škodu. Této odpovědnosti se dlužník, resp. jeho statutární orgán zproští, jen když prokáže, že škodě nebo jiné újmě nemohl zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které po něm bylo možné spravedlivě požadovat se zřetelem k průběhu reorganizace¹¹¹.

Velmi zajímavou konsekvencí aplikace § 330 IZ odst. 1 je odkaz na aplikaci § 36 a 37 IZ. Tyto mj. zakotví povinnost postupovat při výkonu funkce insolvenčního správce s odbornou péčí. Uvedeným odkazem je tak tato povinnost uložena i statutárnímu orgánu dlužníka v reorganizaci. Dochází tak, oproti úpravě obsažené v obchodním zákoníku, ke zvýšení nároků na postup osob provádějících reorganizaci dlužníka ze stupně péče řádného hospodáře na stupeň péče odborné¹¹².

V případě řešení úpadku formou konkursu je situace zcela odlišná. Je-li na majetek osoby s účastí v obchodní společnosti, či družstvu, prohlášen konkurs, spouští se mechanismy vedoucí zpravidla k zániku účasti takové osoby. Současně s tím také vzniká závazek vůči dlužníku z titulu neuhrazeného vypořádacího podílu. Konkrétní následky z takové situace budou popsány v následující podkapitole.

¹¹⁰ Obsahem reorganizačního plánu může být způsob naložení s majetkovou účastí ve třetích subjektech upraven; takové transakce však již nepochybně musí podléhat standardnímu režimu nakládání s těmito účastmi (zejména dle obchodního zákoníku).

¹¹¹ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 486.

¹¹² K tomu shodně tamtéž.

6.2. Zánik účasti a její vypořádání v jednotlivých obchodních společnostech a družstvu

6.2.1. Veřejná obchodní společnost

Prohlášení konkursu na majetek některého ze společníků veřejné obchodní společnosti má v porovnání s ostatními obchodními společnostmi nejzásadnější následky. Okamžikem prohlášení konkursu se společnost zrušuje dle § 88 odst. 1 písm. e) ObchZ. Zbylým společníkům (pojmově se bude muset jednat alespoň o 2) je však ponechán prostor, aby dohodou změnili společenskou smlouvu a společnost tak trvala i nadále (odstavec 2 citovaného ustanovení); toto právo je omezeno lhůtou tří měsíců od data zrušení společnosti. Není-li taková dohoda ve lhůtě uzavřena, společnost vstupuje do likvidace. V takovém případě vzniká společníkovi – dlužníkovi právo na podíl na likvidačním zůstatku (§ 75 odst. 1 obchodního zákoníku).

Odlišná situace nastane ve chvíli, kdy společníci dosáhnou dohody a společnost trvá dále. V takové situaci vzniká společnosti povinnost vyplatit společníkovi vypořádací podíl (§ 89 obchodního zákoníku), který náleží do jeho majetkové podstaty.

Možnost navrátit se zpět do společnosti pro bývalého společníka poskytuje ustanovení § 88 odst. 3 obchodního zákoníku. Toto upraví situaci, kdy insolvenční řízení na majetek dlužníka je skončeno jinak, než splněním rozvrhového usnesení, resp. konstatováním soudu, že majetek společníka je pro uspokojení jeho věřitelů zcela nepostačující¹¹³. Taková situace může nastat v zásadě¹¹⁴ ze tří důvodů. Za prvé není-li ani dodatečně osvědčen dlužníkův úpadek, za druhé není-li žádného přihlášeného věřitele¹¹⁵ a současně byly uhrazeny všechny pohledávky za majetkovou podstatou a jim na roveň postavené (§ 168 a § 169 IZ) a nakonec v případě, kdy odvolací soud zruší

¹¹³ Takovou situaci předpokládá ustanovení § 308 odst. 1, písm. a), b) IZ a § 308 odst. 2 IZ.

¹¹⁴ Čtvrtým důvodem je dle J. Zelenky (in Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 455) smrt dlužníka. Teoreticky zajímavou otázkou je, co se následně stane s podílem společníka. Vezmeme-li v úvahu, že takové skončení konkursu by naplňovalo dikci ustanovení § 88 odst. 3 obchodního zákoníku, neboť konkurs by byl opravdu zrušen z jiných, než uvedených důvodů, účast společníka by se dle všeho obnovila a nadále by bylo nutné postupovat v souladu s § 91 obchodního zákoníku. Otázkou však zůstává, zda se neexistujícímu subjektu může obnovit účast v obchodní společnosti. Osobně se spíše přikláním k tomu že ano, neboť takový podíl by chvílí smrti bývalého společníka nabyl jeho dědic (§ 460 občanského zákoníku) a tím vstoupil do práv zesnulého společníka.

¹¹⁵ Zde zákonodárce zvolil poněkud nevhodnou formulaci, když právě jeden přihlášený věřitel by také nezakládal dlužníkův úpadek.

usnesení, jímž byl úpadek zjištěn. V takové situaci se účast společníka ve společnosti opět obnovuje.

6.2.2. Komanditní společnost

Úprava prohlášení konkursu na majetek společníka komanditní společnosti je obdobná jako v případě veřejné obchodní společnosti. Ustanovení § 88 IZ se bez dalšího použije na postavení komplementáře a na něj navazující otázku existence celé komanditní společnosti¹¹⁶. V případě komanditisty je situace odlišná. S ohledem na jeho právní vztah ke společnosti, jehož obsahem není ani neomezené osobní ručení, ani osobní účast na společnosti, není nutné svazovat existenci společnosti s jeho osobou¹¹⁷. Úprava jeho postavení v takové situaci, tak ve vztahu ke komanditní společnosti vychází spíše z úpravy společnosti s ručením omezeným (souladně s § 93 odst. 4 obchodního zákoníku). Prohlášení konkursu na jeho majetek nemá na existenci společnosti vliv¹¹⁸ (102 odst. 1 obchodního zákoníku). I v případě komanditisty platí, že pokud byl konkurs na jeho majetek zrušen jinak než splněním rozvrhového usnesení nebo pro zcela nepostačující majetek, jeho účast ve společnosti se obnovuje.

6.2.3. Společnost s ručením omezeným

Prohlášení konkursu na majetek společníka společnosti s ručením omezeným má za následek zánik jeho účasti ve společnosti (§ 148 odst. 2 ObchZ), ledaže, jak již bylo naznačeno v předchozí podkapitole, se jedná o společníka jediného (§ 148 odst. 3 ObchZ). Stejně jako v předešlých případech, se za stejných podmínek může účast společníka obnovit (§ 148 odst. 4 ObchZ). Podmínkou obnovy účasti však je (mimo zpětné úhrady případně již vyplaceného vypořádacího podílu), že společnost doposud s uprázdněným podílem nenaložila jinak.

Jak již bylo naznačeno, je-li prohlášen konkurs na jediného společníka společnosti s ručením omezeným, jeho účast nezaniká. Insolvenční správce pak vykonává práva tohoto společníka (§ 148 odst. 3 obchodního zákoníku).

¹¹⁶ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 354.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Pokud by se jednalo o jediného komanditistu, bylo by tak dle mého názoru nutné aplikovat § 148 odst. 3 ve spojení s § 93 odst. 4 obchodního zákoníku. Insolvenční správce by tak vykonával práva jediného komanditisty.

6.2.4. Akciová společnost

U akciové společnosti je situace pravděpodobně nejjednodušší. S ohledem na fakt, že akcie je cenným papírem (§ 155 ObchZ) a právo akcionáře tak je inkorporováno do něj, lze s ním také samostatně naložit a účast jako taková bez dalšího nezanikne. Naopak insolvenční správce je oprávněn vykonávat práva akcionáře (§ 228 písm. b) IZ). Akcie jsou posléze zpeněženy jako jakékoliv jiné položky majetkové podstaty (při dodržení zákonných pravidel jejich prodeje).

6.2.5. Družstvo

V případě prohlášení konkursu na majetek člena družstva dochází opět k zániku jeho členství (§ 231 odst. 1 obchodního zákoníku). Shodně jako v některých předešlých případech u obchodních společností, dochází k obnově členství v družstvu za předpokladu, že došlo ke zrušení konkursu jinak než z důvodu splnění rozvrhového usnesení, nebo proto, že majetek dlužníka – bývalého člena, je zcela nepostačující k úhradě závazků.

7. Vliv insolvenčního řízení na závazky podnikatele

Úprava insolvenčního práva ve vztahu k ostatním právním odvětvím, by se dala s nadsázkou označit za jakousi anomálii právního řádu. To, co je obvyklé v jiných odvětvích právního řádu, je insolvenčním zákonem mnohdy velmi výrazně modifikováno¹¹⁹. Nejinak tomu je i v případě obchodních závazkových vztahů, na které se zaměřuje tato kapitola práce. Změny v jejich obsahu vedou v zásadě k naplňování účelu a smyslu insolvenčního řízení. Z pozice věřitele dlužníka se však mnohdy jedná o velmi nekomfortní zásahy, které v mnoha ohledech zcela změní nejen smluvně ujednané podmínky obchodního styku, ale také i ty zákonné.

7.1. Před a po zahájení insolvenčního řízení

Jak již bylo uvedeno v podkapitole 4. 1., insolvenční zákon svou působností sahá i mimo rámec insolvenčního řízení, nebo lépe postihuje i jednání uskutečněné před zahájením insolvenčního řízení. V tomto konkrétním případě se jedná o právní úkony učiněné dlužníkem ve vztahu k třetím osobám. Insolvenční zákon v § 231 a n. upravuje odporovatelnost právních úkonů, jejímž účelem je postihnout některá jednání dlužníka. Zcela nepochybně se jedná o oblast, která je sama způsobilá být předmětem samostatné diplomové práce. Není proto ambicí podat k tomuto tématu hlubší výklad. Nicméně vzhledem k tomu, že aplikace této úpravy může naprosto zásadně ovlivnit smluvní vztah mezi podnikateli, považuji za vhodné se o ní zmínit.

Úprava odporovatelnosti má za cíl postihnout to jednání dlužníka, které vedlo ke zkrácení možnosti uspokojit své věřitele, nebo některé věřitele zvýhodnit (§ 235 odst. 1 IZ)¹²⁰. Jedná se tak o úpravu, která potenciálně může postihnout každého podnikatele, jehož obchodní partner se dostal do úpadekové situace. Insolvenční zákon rozlišuje tři skupiny odporovatelných právních úkonů:

- a) právní úkony bez přiměřeného protiplnění (§ 240 IZ);
- b) zvýhodňující právní úkony (§ 241 IZ);
- c) úmyslně zkracující právní úkony (§ 242 IZ).

¹¹⁹ Toto vtipně glosuje úvodem své knihy T. Richter (in Richter, T. Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 21).

¹²⁰ Tamtéž s. 329.

Úprava odporovatelnosti svým obsahem výrazně zasahuje do principu právní jistoty, když i na první pohled korektní transakce mezi dlužníkem a třetím subjektem, mohou být posléze insolvenčním správcem zpochybněny cestou odpůrcí žaloby. Je proto vhodné mít tuto úpravu při kontraktaci, zejména s ekonomicky nestabilním subjektem, na paměti a vhodnými smluvními ujednáními minimalizovat možnost její následné úspěšné aplikace.

Po zahájení insolvenčního řízení dochází k několika modifikacím obchodních závazkových vztahů vzniklých do data úpadku. První a pravděpodobně nejzávažnější, je vznik povinnosti přihlásit svou pohledávku¹²¹ do insolvenčního řízení postupem dle § 165 an. IZ. Není-li tato povinnost splněna, věřitel se vylučuje z okruhu uspokojovaných věřitelů v insolvenčním řízení. V případě dlužníků – kapitálových společností a družstva, je tak vysoce pravděpodobné, že už svou pohledávku, ani částečně, neuspokojí¹²². V ostatních případech pak věřitel musí čekat na skončení insolvenčního řízení, aby mohl svou pohledávku vymoci¹²³. Úprava insolvenčního zákona je v tomto ohledu velmi přísná. Věřitelům se rozhodnutí o úpadku doručí vyhláškou (§ 71 odst. 1 IZ), čímž se jim počne běžet lhůta k přihlášení pohledávky. Zmeškání lhůty v insolvenčním řízení pak nelze prominout¹²⁴ (§ 83 IZ). Modifikací v tomto případě tak tedy je nemožnost uspokojení pohledávky v insolvenčním řízení a její následující zánik (§ 311 IZ)¹²⁵. Jedná se pravděpodobně o největší zásah, který insolvenční zákon zakládá v oblasti obchodních závazkových vztahů.

Další změnou, která nastává v širším slova smyslu v oblasti obchodních závazkových vztahů, je případ, kdy je hrazeno dlužníku, přestože má být hrazeno insolvenčnímu správci (§ 114 IZ). Ustanovení se aplikuje v případě vydání předběžného

¹²¹ Slovo „povinnost“ je nutné vykládat tak, že se jedná o povinnost, pokud se chce věřitel účastnit insolvenčního řízení a v jeho rámci uspokojovat svou pohledávku. Dále je nutné mít na paměti, že ne každý věřitel musí svou pohledávku přihlásit (viz podkapitola 3.5 této práce, resp. § 168 an. IZ).

¹²² Po ukončení insolvenčního řízení se společnost zrušuje (§ 68 odst. 2 písm. f) obchodního zákoníku). Jedinou variantou následného uhrazení by tak byl případ, kdy závazky uspokojované v rámci insolvenčního řízení, by byly zcela uhrazeny, resp. výtěžek zpeněžení majetkové podstaty by převyšoval v řízení uspokojované pohledávky.

¹²³ Toto může trvat i několik let. Navíc je dlužník posléze obvykle zcela nebonitní, neboť veškerý jeho majetek je realizován v rámci insolvenčního řízení.

¹²⁴ Toto ustanovení nelze vykládat bezvýjimečně. Např. za situace, kdy by insolvenční rejstřík neumožňoval nahlížení do elektronických spisů, není možné toto ustanovení aplikovat (k tomu rozhodnutí Nejvyššího soudu č.j. 29 NSČR 35/2010-P59-18 ze dne 27. 9. 2011 ve věci sp. zn. KSOS 31 INS 8817/2009).

¹²⁵ Úprava insolvenčního zákona tak rozšiřuje způsoby zániku závazků (§ 324 an. obchodního zákoníku); k obecným způsobům zániku závazku v obchodním právu např. Bejček J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 5. vydání. Praha: C.H: Beck, 2010, s. 189 an.

opatření, které stanoví, že veškerá plnění ve prospěch dlužníka musí být plněna insolvenčnímu správci. Opět se jedná o projev přísnosti úpravy insolvenčního zákona, neboť klade na všechny subjekty povinnost stále sledovat insolvenční rejstřík, zda na majetek některého ze subjektů, se kterým vstupuje v obchodní vztah, nebylo zahájeno insolvenční řízení, resp. v jeho rámci nebylo vydáno předběžné opatření. Je-li takto plněno, není třetí osoba svého závazku vůči dlužníkovi zproštěna. Insolvenční zákon v tomto případě stanoví jeden liberační důvod a to, že dotyčný nemohl o předběžném opatření dlužníka vědět¹²⁶. V tomto případě tak modifikaci obchodního závazkového vztahu představuje změna v subjektu, jemuž je nutné plnit, aby závazek zanikl solucí (§ 324 ObchZ). Dostane-li se plnění posléze do majetkové podstaty, nastanou automaticky stejné účinky, jako v případě jeho plnění insolvenčnímu správci (§ 114 IZ).

7.2. Po zjištění úpadku

S rozhodnutím o úpadku se k již existujícím omezením dlužníka přidají další (§ 109 odst. 5 IZ). Jak již bylo uvedeno v podkapitole 5.2.2., dispoziční oprávnění k majetku je nadále ponecháno v rukou dlužníka (není-li soudem nařízeno předběžné opatření). Tato situace v praxi mnohdy vyvolává u věřitelů dlužníka neochotu hradit své splatné závazky k jeho rukám z obavy, že následně bude již proběhlá platba insolvenčním správcem vymáhána opětovně. Jedná se však o lichou obavu, neboť taková úhrada je korektním splněním závazku.

Další změna v oblasti obchodních závazkových vztahů pojící se zjištěním úpadku dlužníka, je stanovena u možnosti vzájemného započítávání pohledávek. Ustanovení § 140 odst. 2 IZ stanoví obecné pravidlo, že provádět zápočty vůči dlužníkovým pohledávkám, lze jen, byly-li zákonné podmínky provedení zápočtu naplněny do rozhodnutí o způsobu řešení úpadku¹²⁷. V odstavci 3 citovaného ustanovení jsou vymezeny případy, kdy započtení možné není. Tyto představují zásah,

¹²⁶ Taková situace by například mohla nastat v případě, kdy by insolvenční rejstřík nebyl funkční (k tomu viz poznámka č. 124). Jistě by naopak neobstálo tvrzení, že k takovému plnění došlo z důvodu, že ten kdo plnil, nevěděl o probíhajícím insolvenčním řízení (k tomu srov. ustanovení o doručování a o povaze insolvenčního rejstříku).

¹²⁷ Přičemž pojem započtení je dle judikatury nepřesnou formulací; dle názoru Vrchního soudu v Olomouci se jedná o kompenzační úkon, když tento lze (na rozdíl od započtení) provést i po rozhodnutí o způsobu řešení úpadku (k tomu viz rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 2 VSOL 106/2009-B-26 ze dne 28. 4. 2009 ve věci sp. zn. KSOS 36 INS 1078/2009).

resp. změnu pravidel vyplývajících z jiných zákonů (zejm. občanský a obchodní zákoník):

a) nepřihlášená pohledávka;

Započtení se nepřipouští v případě, kdy se třetí subjekt nestal ohledně své pohledávky přihlášeným věřitelem.

b) započitatelnou pohledávka nabyta neúčinným právním úkonem;

c) věděl-li subjekt o dlužníkově úpadku v době, kdy nabyl započitatelnou pohledávku;

Úpadkem je zde nepochybně nutné považovat objektivní stav dlužníka a nikoliv zjištění úpadku soudem¹²⁸.

d) neuhradil splatnou pohledávku vůči dlužníku, v rozsahu v němž převyšuje započitatelnou pohledávku věřitele.

Toto ustanovení může, v případě kdy bude naplněna jeho dispozice, přinášet v praxi velmi kontroverzní situace. Subjektu, za kterým dlužník pohledává určitou částku, ukládá významnou sankci za případnou neschopnost uhradit „převis“ pohledávky. V takovém případě se může osoba s dispozičním oprávněním s úspěchem domáhat úhrady celé předmětné pohledávky, přestože za jiných okolností by bylo možné vznést úspěšně námitku započtení. Toto ustanovení tak velmi výrazně modifikuje úpravu § 358 an. ObchZ a § 580 an. OZ.

Ustanovení § 359 ObchZ stanoví, že lze započítat i nesplatné pohledávky vůči splatným ve chvíli, kdy splatnou pohledávku má dlužník, který není schopen plnit své peněžité závazky. Řídí-li se tedy právní vztah mezi dlužníkem a třetím subjektem obchodním zákoníkem, lze po úpadku započítávat i nesplatné pohledávky proti pohledávkám splatným, neboť dlužník v úpadku zcela nepochybně naplňuje takové znaky.

7.3. V konkursu

Případ řešení úpadku dlužníka konkursem, představuje pro oblast obchodních závazkových vztahů nejširší modifikace. Důvodem těchto modifikací je opět naplňování základních zásad insolvenčního řízení.

¹²⁸ K tomu srov. definici úpadku - § 3 IZ; podpůrně také např. § 240 odst. 2 věta druhá IZ.

7.3.1. Splatnost

Pohledávky vůči dlužníku, které nejsou splatné, se prohlášením konkursu za splatné považují (§ 250 IZ). Insolvenční zákon tak vytváří fikci splatnosti pohledávek. Oproti zákonu č. 328/1991 o konkursu a vyrovnání se však fikce vztahuje jen na dlužníkovy závazky¹²⁹. Tímto ustanovením se tedy mění úprava § 340 a n. obchodního zákoníku, který stanoví povinnost splnit závazek v době stanovené ve smlouvě.

Další otázka, která se logicky nabízí, je, co se stane se splatností závazku v situaci, kdy je konkurs (z jakéhokoliv důvodu) zrušen. S ohledem na fakt, že se jedná o pouhou fikci, pomínou-li účinky prohlášení konkursu na majetek dlužníka, zcela nepochybně se splatnost pohledávek navrací do intencí původních smluvních ujednání¹³⁰.

Další možnou otázkou, na níž ustanovení § 250 IZ zcela jasnou odpověď nedává, je, zdali fikci splatnosti podléhají také pohledávky vzniklé až po prohlášení konkursu. Dle judikatury Nejvyššího soudu ČR¹³¹ nikoliv. Pokud by se účinek tohoto ustanovení na splatnost posléze vzniklých závazků vztahoval, přinášelo by to nepochybně spoustu komplikací při případném provozování podniku dlužníka. Dovolím si dokonce tvrdit, že pokud by věřitelé dlužníka (s pohledávkami vzniklými po rozhodnutí o úpadku) na plnění takto vykládaného ustanovení trvali, znamenalo by to faktickou nemožnost provozovat podnik v rámci konkursu.

Poslední otázkou, která vyvstává, je, zda se ustanovení § 250 IZ vztahuje také na pohledávky, které nebyly v insolvenčním řízení řádně uplatněny¹³². Toto ustanovení nijak neomezuje okruh pohledávek, na něž se fikce splatnosti vztahuje. Nabízí se tedy, že i takové pohledávky se stávají splatnými. Komentářová literatura se přiklání spíše k názoru, že tento účinek nastává jen u pohledávek v insolvenčním řízení řádně

¹²⁹ Předchozí právní úprava vytvářela paralelní situaci s (v kapitole 6.) popsaným postupem při zániku účasti v obchodní společnosti, resp. družstvu. Na straně třetích subjektů, které na úpadku dlužníka v drtivé většině případů neměly vůbec žádný podíl, mohla tato úprava způsobit výrazné ekonomické problémy spojené s nutností hradit závazky před jejich lhůtou splatnosti. Tato úprava stále zůstává, jak uvedeno výše, v případě zániku účasti ve společnosti. Následky mohou být samozřejmě stejné.

¹³⁰ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 382.

¹³¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 3084/2007 ze dne 30. 4. 2009.

¹³² Jakkoliv je vhodné poznamenat, že pro účely insolvenčního řízení se jedná spíše o akademickou otázku, bez většího praktického přesahu. Případný držitel takové pohledávky se stejně nemůže úspěšně domáhat uspokojení z majetku dlužníka v rámci insolvenčního řízení.

uplatněných¹³³. Teleologický výklad tohoto ustanovení je takový, že jeho účel spočívá v poskytnutí možnosti vyčíslit a uplatnit pohledávku v insolvenčním řízení¹³⁴. Osobně se s těmito výklady spíše ztotožňuji, jakkoliv by bylo možné najít i argumenty pro vztáhnutí tohoto ustanovení též na pohledávky nepřihlášené. Vezmeme-li například v úvahu, že insolvenční zákon svými ustanoveními dopadá i na pohledávky, které nebyly z jakéhokoliv důvodu v rámci insolvenčního řízení uplatněny (zcela zásadně např. v § 173 odst. 1 IZ, nebo přeneseně § 109 odst. 1 písm. c) IZ), je pak minimálně diskutabilní, proč v některých případech se na tyto pohledávky vztahovat má a v jiných naopak ne, přestože tak není zákonem explicitně stanoveno¹³⁵. Takový výklad by se mohl jevit jako diskriminační ve vztahu k nepřihlášeným věřitelům (jakkoliv opět neshledávám v běžném obchodním styku posunutí splatnosti jako ekonomicky vyčísitelnou výhodu, když taková nepřihlášená pohledávka je stejně v insolvenčním řízení neuspokojitelná a mimo něj rovněž tak; nepochybují však o tom, že při rozmanitosti situací, které nastávají v obchodním styku, by taková transformace za určitých okolností pro některého věřitele dlužníka hodnotu měla).

7.3.2. Podmínky

Česká právní nauka rozlišuje podmínky odkládací (suspenzivní) a rozvazovací (rezolutivní)¹³⁶. Obchodní zákoník neupravuje pro jejich používání odchylné úpravy od občanského zákoníku (§ 36 občanského zákoníku). V obchodních závazkových vztazích je však užití těchto doložek vcelku běžné, proto se nad nimi okrajově pozastaví i výklad této práce.

Dle ustanovení § 251 IZ se na pohledávky věřitelů vázané rozvazovacími podmínkami v konkursu hledí jako na pohledávky nepodmíněné. A to až do chvíle, než nastane podmínka.

V případě pohledávek vázaných odkládací podmínkou, nemá prohlášení konkursu žádný modifikační účinek. Věřitelé mající takovou pohledávku nemohou bez

¹³³ Kotoučová, J. a kol. Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 598.

¹³⁴ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon: poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 382.

¹³⁵ Na rozdíl od zákona o konkursu a vyrovnání, kde byly pohledávky v konkurzním řízení neuplatněné, z těchto účinků explicitně vyřazeny.

¹³⁶ Knappová, M., Švestka, J. et. al. Občanské právo hmotné I. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005. s. 160.

dalšího vykonávat hlasovací práva, ledaže jim tak umožní schůze věřitelů, resp. insolvenční soud (§ 51 odst. 2 IZ). Aby mohl být věřitel uspokojen z výtěžku zpeněžení majetkové podstaty, musí se odkládací podmínka naplnit nejpozději k datu vydání rozvrhového usnesení (§ 306 odst. 5 IZ).

7.3.3. Zánik jednostranných právních úkonů

Mezi další účinky prohlášení konkursu patří zánik jednostranných právních úkonů dlužníka (§ 251 IZ)¹³⁷. Zejména se jedná o příkazy, pověření a plné moci včetně prokury. Modifikační význam pro obchodní závazkové vztahy lze spatřovat zejména ve vztahu třetích osob k dlužníkem pověřeným osobám (včetně zaměstnanců), aby za něj vystupovaly. Například tedy vztah prokuristy k třetím osobám. Jestliže dochází k explicitnímu zániku, bylo by případné jednání za dlužníka bez pokynu insolvenčního správce nutně stiženo neplatností. Výjimkou je situace, kdy hrozí nebezpečí z prodlení. Existuje-li, příslušná osoba je povinna nadále obstarávat dlužníkovy záležitosti (§ 252 odst. 2 IZ) a to až do doby, než se jich ujme insolvenční správce sám. Tato chvíle je pak mezníkem pro případné stižení právního úkonu, provedeného bez souhlasu insolvenčního správce, neplatností. Třetím osobám nelze než doporučit od vyhlášení konkursu požadovat potvrzení o oprávněnosti za dlužníka vystupovat od každého, kdo tak činí¹³⁸. Lze tím tak předejít případným komplikacím způsobeným naznačenou neplatností¹³⁹.

Jak již bylo naznačeno shora, ustanovení § 252 odst. 2 IZ má ve vztahu k obchodním závazkovým vztahům smysl zejména pro jejich kontraktační fázi; neboli

¹³⁷ Tento účinek vzniká jako přímý následek přechodu dispozičního oprávnění z dlužníka na insolvenčního správce. Nemá-li je dlužník, nemohou je mít přeneseně ani osoby jím pověřené (Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Pachl. L. Insolvenční zákon a předpisy související. Nařízení rady [ES] o úpadkovém řízení. Komentář. Praha: ASPI, a.s., 2008, s. 325).

¹³⁸ V praxi je zcela obvyklé, že zaměstnanci se (je-li zachován provoz podniku) nadále řídí původními pokyny zaměstnavatele a vystupují v intencích původních příkazů a pověření za dlužníka. Takové jednání je pak striktně vzato neplatné a dlužníka nezavazuje. Nicméně není-li v rozporu se zájmy dlužníka, jeho neplatnosti se v zásadě nikdy insolvenční správce dovolávat nebude. Zejména v případě úpadků velkých společností (se složitou organizační strukturou) při snaze zachovat provoz dlužníkovy podniku, by znamenalo striktní uplatňování tohoto ustanovení prakticky paralizování podniku a faktické ukončení jeho činnosti. Insolvenční správce by totiž musel setrvat pouze v revizí a znovuudělování takových příkazů a pověření, což však zcela jistě není smyslem jeho činnosti. Překlenutím je samozřejmě ustanovení o povinnosti obstarávání záležitostí do doby, než se jich insolvenční správce ujme sám. Nicméně v případě zmíněných velkých úpadků zůstane drtivá většina činností, kterých se správce sám nikdy neujme, resp. s jejichž prováděním nevydá opětovný souhlas.

¹³⁹ Na takovou situaci by se uplatnila úprava nezmocněného jednatelství dle § 33 občanského zákoníku. Z takového jednání by pak byla zavázána osoba, která za dlužníka jednala (za předpokladu, že insolvenční správce by toto jednání dodatečně neschválil).

pro určení, kdo je oprávněn tuto fázi za dlužníka podstupovat. Žádné pochybnosti nevyvolává vztah k § 14 obchodního zákoníku – prokuře. Tato je uvedena v obchodním rejstříku, a pokud byla udělena před prohlášením konkursu, je nepochybné, že je v lepším případě v jakémsi „nouzovém režimu“ své existence (§ 252 odst. 2 IZ) nebo již zanikla. Jiným případem je § 15 obchodního zákoníku – pověření při provozu podniku. Zde je písemná podoba spíše výjimkou (když například od pokladního v supermarketu nechceme, aby se prokázal platným pověřením; stejně tak u skladníka, když nám vydává zboží). Zjistit, zda příslušné pověření nezaniklo, resp. bylo opětovně uděleno insolvenční správcem, je tak složitější. Opět lze jednoznačně doporučit verifikaci existence u insolvenčního správce.

Na okraj je možné zmínit, že oblast, na kterou ustanovení o zániku jednostranných právních úkonů nedopadá, je jednání za společnost z titulu výkonu funkce statutárního orgánu dlužníka (tato je samozřejmě omezena také, ale jinými ustanoveními insolvenčního zákona; k tomu viz kapitola 4).

Druhou výjimkou ze zániku právních úkonů dlužníka je případ uvedený v § 252 odst. 3 IZ. Na první pohled se jedná o poněkud nicneříkající ustanovení, které v zásadě neguje to, co je v předešlých odstavcích tohoto paragrafu uvedeno. Konkrétně se však jedná o situaci, kdy dlužník udělí plnou moc (obvykle advokátovi) k jeho zastupování v insolvenčním řízení¹⁴⁰. Jedná se tak o naplnění práva na právní pomoc před soudy¹⁴¹. Pohledávka takto vzniklá se však neuspokojí po prohlášení konkursu z majetkové podstaty. Praktický dopad tohoto ustanovení je tak možný v situaci, kdy osoby s účastí v právnické osobě v úpadku, z vlastních zdrojů financují zastupování dlužníka. Takové zastupování například může cílit k následnému zjištění soudu, že dlužník není v úpadku, nebo k hájení práv dlužníka v rámci probíhajícího insolvenčního řízení.

Poslední zásah ustanovení § 252 IZ do obchodních závazkových vztahů je upraven v odstavci 4. Učinil-li dlužník ofertu¹⁴², nebo naopak ofertu již akceptoval¹⁴³, ale kontrakt ještě neuzavřel, zanikají tyto právní úkony rovněž. Osobou oprávněnou

¹⁴⁰ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 384.

¹⁴¹ Viz čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

¹⁴² Bejček J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 5. vydání. Praha: C.H: Beck, 2010, 594 s. 51.

¹⁴³ Tamtéž s. 54.

k učinění oferty a naopak její akceptaci je-li učiněna třetí osobou, je výhradně insolvenční správce. Tímto insolvenční zákon rozšiřuje důvody zániku oferty¹⁴⁴.

Otázkou, kterou v praxi bude řešit ne jeden oferent, který učinil ofertu vůči společnosti, která se posléze ocitla v konkursu, je, zda cit. ustanovení také postihuje existenci jeho oferty. Neboli zda se může vyhnout kontraktaci s insolvenčním správcem, resp. subjektem, na jehož majetek byl prohlášen konkurs, přestože tento v rámci akceptační lhůty ofertu přijal. Ustanovení § 252 IZ nepochybně zánik oferty třetí osoby vůči dlužníkovi nezpůsobuje, když toto není vůbec předmětem jeho úpravy. V ostatním tedy pravidla návrhu na uzavření smlouvy dle § 43a an. občanského zákoníku zůstávají v platnosti. Oferent je tedy dle mého názoru, při akceptaci oferty insolvenčním správcem v rámci akceptační lhůty, povinen s ním smlouvu uzavřít. Pro takové případy lze doporučit ze strany oferenta vymínit právo kdykoliv návrh odvolat (zejména pro případ, kdy se oferta zasílá společnosti v úpadku, nebo na jejíž majetek bylo zahájeno insolvenční řízení).

7.3.4. Synallagmatické smlouvy

Nesplněné¹⁴⁵ synallagmatické smlouvy neboli smlouvy, jejichž obsahem je vzájemné plnění kontrahentů¹⁴⁶, podléhají v insolvenčním zákoně zvláštnímu režimu. Důvody pro tuto úpravu definuje teorie v zásadě dva¹⁴⁷. Prvním je absence možnosti další dispozice s majetkovou podstatou dlužníkem, neboli faktická nemožnost splnit dlužníkovu povinnost vyplývající z takové smlouvy. Druhým je riziko, že takové plnění by mohlo vést k porušení pravidla poměrného uspokojení věřitelů. Insolvenčnímu správci je ponecháno právo rozhodnout se, zda bude daná smlouva za dlužníka splněna.

¹⁴⁴ Bejček J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 5. vydání. Praha: C.H: Beck, 2010, 594 s. 54.

¹⁴⁵ Pod pojem nesplněné smlouvy je nutné subsumovat i případ, kdy již bylo ze smlouvy jednou ze stran plněno a to i podstatným způsobem. Ustanovení § 253 odst. 1 přímo stanoví jako měřítko „nebyla-li smlouva ještě zcela splněna ani dlužníkem, ani druhým účastníkem smlouvy“. Pod takovou definici lze subsumovat i případ, kdy by se jednalo o zcela marginální zbývající plnění. T. Richter (in Richter, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 294) zastává názor, že zbývající plnění musí být ve vztahu k celému obsahu smlouvy podstatné. Jedná-li se o marginální zbytek plnění, nemělo by se ustanovení § 253 aplikovat. S tímto názorem se ztotožňuji, neboť opačný přístup by nutně musel v některých případech způsobovat naprosto nelogické a zákonodárcem jistě nezamýšlené situace. Naopak na případ, kdy již bylo alespoň jednou ze stran zcela splněno, nelze ustanovení § 253 vztáhnout (k tomu srov. usnesení Vrchního soudu v Olomouci č.j. 12 Cmo 2/2010-120 ze dne 28.7.2010 ve věci sp. zn. KSBR 26 INS 4436/2008).

¹⁴⁶ Knappová, M., Švestka, J. et. al. Občanské právo hmotné I. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005. s. 181.

¹⁴⁷ Richter, T. Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 295.

Jedná se o zvláštní případ možnosti odstoupit od smlouvy, který není obchodním zákoníkem předpokládán. Jeho zvláštností je, že tuto možnost má pouze jedna strana kontraktu¹⁴⁸ a to dlužník prostřednictvím insolvenčního správce. Výjimkou je situace, kdy je ve smlouvě přímo sjednáno, že druhá strana v případě prohlášení konkursu na majetek druhé smluvní strany od smlouvy odstoupit může (§ 253 odst. 2 věta za středníkem IZ). Insolvenční správce může realizovat oznámení o tom, že trvá na splnění smlouvy, ve lhůtě 15 dnů (§ 253 odst. 2 IZ). Konstrukce následků vypršení této lhůty je negativní. Neboli, nevyjádří-li se insolvenční správce v této lhůtě, insolvenční zákon stanoví nevyvratitelnou právní domněnku, že od smlouvy jím bylo odstoupeno. Obchodní zákoník obsahuje komplexní úpravu odstoupení od smlouvy v § 344 a n. Ustanovení úvodního § 344 obchodního zákoníku (které představuje jediné kogentní ustanovení v rámci úpravy této oblasti¹⁴⁹ – viz § 263 obchodního zákoníku) je tak úpravou § 253 IZ rozšířeno o možnosti odstoupení od smlouvy z důvodů uvedených v insolvenčním zákoně.

Shora uvedená ustanovení insolvenčního zákona však neznamenají znevýhodnění druhé smluvní strany. Naopak jsem přesvědčen, že tato vkládá do jejich rukou větší jistoty, než v případě předešlého vztahu. Za prvé ustanovení § 253 odst. 3 IZ vytváří de facto stejnou ochranu jako § 326 obchodního zákoníku – druhý účastník smlouvy je oprávněn odepřít své plnění až do té doby, kdy bude poskytnuto nebo zabezpečeno plnění vzájemné (ledaže smlouva byla uzavřena po zveřejnění rozhodnutí o úpadku). Druhým ochranným ustanovením je vztah insolvenčního správce k závazku, na jehož splnění trvá. Insolvenční správce musí druhému účastníku smlouvy sdělit nejen to, že na splnění závazku trvá, ale také to, že smlouvu splní (k tomu srov. ustanovení § 253 odst. 2 IZ). Pokud se tak posléze nestane, může na jeho straně vzniknout odpovědnost za škodu dle § 37 odst. 1, 3 IZ¹⁵⁰. S ohledem na fakt, že je mu zákonem uložena povinnost postupovat s odbornou péčí, budou jeho případné pokusy uplatňovat liberační důvod uvedený v odstavci třetím tohoto ustanovení úspěšné jen ve zcela výjimečných případech. Nakonec třetí pojistkou pro druhou stranu smlouvy je fakt, že

¹⁴⁸ Za předpokladu, že obě strany kontraktu nejsou v úpadku v časově shodném období jeho zjištění.

¹⁴⁹ Bejček J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. Kurs obchodního práva: Obchodní závazky. 5. vydání. Praha: C.H: Beck, 2010, s. 222.

¹⁵⁰ K tomu shodně Kotoučová, J. a kol. Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 606.

pohledávky vzniklé z takto pokračujících smluv jsou pohledávkami za majetkovou podstatou (§ 253 odst. 4 IZ).

Škodu, která vznikne druhé straně uplatněním právní domněnky o odstoupení od smlouvy, lze přihlásit do insolvenčního řízení přihláškou pohledávky (§ 253 odst. 4 IZ).

Poslední modifikací obchodních závazkových vztahů, kterou přináší § 253 IZ je úprava situace, kdy již bylo ze strany třetí osoby dlužníkovi částečně plněno. Oproti standardní úpravě, kdy při odstoupení od smlouvy jsou si smluvní strany navzájem povinny vrátit již poskytnuté plnění (§ 351 odst. 2 obchodního zákoníku), nebude insolvenční správce povinen toto plnění uspokojit primárně před jinými pohledávkami. Uspokojeno bude společně v konkurenci s pohledávkami za majetkovou podstatou, mezi které tato pohledávka náleží (§ 253 odst. 5 ve spojení s § 168 odst. 2 písm. h IZ).

7.3.5. Fixní smlouvy

Fixní smlouvy neboli smlouvy, v nichž byla přesně stanovena doba plnění a ze smlouvy nebo z povahy věci vyplývá, že na opožděném plnění nemůže mít věřitel zájem¹⁵¹, jsou upraveny ustanovením § 349 odst. 3 obchodního zákoníku. Ustanovení § 254 IZ stanoví pro tyto odchylku, kdy po prohlášení konkursu již nelze požadovat jejich splnění, ale jen uplatnit případnou náhradu škody za jejich nesplnění. Tuto lze logicky uplatnit jen pro případ, že okamžik, ke kterému mělo být splněno, nastal až po prohlášení konkursu na majetek dlužníka¹⁵².

7.3.6. Nájemní a leasingové smlouvy

Nájemní vztah je v obchodním zákoníku upraven v případě smlouvy o nájmu podniku v § 488b an. a dále v případě smlouvy o nájmu dopravního prostředku v § 630 an. Tato ustanovení jsou v konkursu modifikována § 256 an. IZ. Insolvenční správce je oprávněn vypovědět nájemní smlouvu i přesto, že byla sjednána na dobu určitou (§ 256 odst. 1 IZ). Je-li nájemce osobou odlišnou od dlužníka a výpověď nájemní smlouvy by znamenala nepřiměřené dotčení jeho oprávněných zájmu nebo tím utrpěl či mohl utrpět značnou škodu, může se domáhat u insolvenčního soudu zrušení výpovědi. Bude-li zajištěno, že nájemce koupí předmět nájmu za cenu obvyklou, je soud povinen

¹⁵¹ Švestka, J.; Dvořák, J et. al. Občanské právo hmotné II. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. s. 115.

¹⁵² Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související. Nařízení rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Praha: ASPI, a.s., 2008, s. 329.

takovému návrhu vyhovět vždy (§ 256 odst. 2 IZ). Posledně jmenované pravidlo však může podle mého názoru v praxi přinášet komplikované situace. Jak uvádí T. Richter¹⁵³, toto ustanovení dává nájemci opci na koupi předmětu nájmu za cenu obvyklou. V případě smlouvy o nájmu dopravního prostředku je ještě nastalá situace pro všechny strany relativně akceptovatelná. Hodnota vozidla se ocení znaleckým posudkem, který stanoví cenu obvyklou (a která s nejvyšší pravděpodobností bude reflektovat víceméně jeho reálnou cenu) a vozidlo bude prodáno za tuto cenu nájemci. Zcela odlišná situace však z tržního pohledu nastane v případě smlouvy o nájmu podniku. V tuto chvíli se dle mého názoru může ustanovení § 256 odst. 3 IZ dostat do rozporu s jednou ze základních zásad insolvenčního řízení uvedené v § 5 písm. a) IZ a to s pravidlem zásadně nejvyššího uspokojení věřitelů. Představme si, jaká situace by nastala, pokud by dlužníkův podnik byl pronajat třetí osobě. Tato by byla výpovědí smlouvy o nájmu podniku vystavena velmi pravděpodobně riziku utrpění značené škody a zároveň by mohla být ochotna zaplatit cenu obvyklou. To je však kámen úrazu tohoto ustanovení. A to totiž následné stanovení ceny obvyklé v případě podniku. Vezmeme-li v úvahu, že výstupy znaleckých posudků jsou v praxi, mírně řečeno, mnohdy vzdáleny realitě a reálným cenám¹⁵⁴ a zároveň, že ocenění podniku představuje bezpochyby nejkompexnější a nejsložitější ocenění vůbec, bude velmi složité nastavit u něho cenu obvyklou. U velkých podniků je taková cena představována de facto nabídkami subjektů, které se o koupi ucházejí a tyto pravděpodobně nebudou své objektivní nabídky za takovou transakci (při vědomosti existence jakéhosi předkupního práva pronajímatele) sdělovat. Výsledný odhad tak může být výrazně nižší (jakkoliv samozřejmě i vyšší) než je reálná cena podniku. Tím se otevírá prostor pro poškození věřitelů z titulu nedosažení nejvyššího možného výnosu ze zpeněžení majetkové podstaty.

Závěrem mé úvahy si pro příklad představme, že např. podnik společnosti Sazka, a.s. by byl předmětem nájemní smlouvy. Komplikace spojené s aplikací citovaného ustanovení jsou jistě na první pohled více než zřejmé. De lege ferenda, by bylo podle mého názoru vhodné zvážit vyloučení smlouvy o nájmu podniku z dopadu tohoto ustanovení.

¹⁵³ In Richter, T. Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 303.

¹⁵⁴ Jakkoliv na obranu znalců lze říci, že určovat kde se střetne na trhu nabídka s poptávkou, musí i při vší odbornosti nezbytně u některých komodit znamenat jistou dávku věšteckých schopností.

Na leasingové smlouvy pamatuje úprava insolvenčního zákona rovněž. Omezuje se toliko na odkaz na ustanovení o nájemní smlouvě (§ 259 IZ), tedy v předchozím odstavci zmíněné platí přiměřeně i pro leasingové smlouvy. S ohledem na příbuznou povahu leasingových smluv se jedná v zásadě o zcela dostačující úpravu.

7.4. V reorganizaci

Proces reorganizace s sebou přináší minimální zásahy do standardní úpravy obchodních závazkových vztahů. V zásadě se dají modifikace rozdělit do 2 skupin. Na ty, které s sebou přináší reorganizační plán a na změny ostatní. Do skupiny ostatní patří jen jedno ustanovení o reorganizaci a to konkrétně § 329 odst. 3 IZ – splatnost závazků a pohledávek se rozhodnutím o povolení reorganizace vždy vrací do původních termínů. Jeho dikce s sebou přináší vcelku výrazné interpretační komplikace, když jeho význam není příliš zřejmý. Zevrubný výklad provádí T. Richter¹⁵⁵. Ve své argumentaci dospívá k názoru, že účelem úpravy je chránit dlužníka před případnými smluvními ustanoveními, která pro případ schválení reorganizace vedou ke zesplatnění jeho závazků. Jeho časová použitelnost je však s ohledem na další postup v řízení velmi omezená. Z pohledu závazků věřitelů dlužníka se pak přiklání k výkladu, že toto ustanovení by na ně nemělo dopadat. Obecně však dle mého názoru lze konstatovat, že toto ustanovení je přinejmenším velmi vágní. Objasnění praktického dopadu nepřináší ani komentářová literatura¹⁵⁶. De lege ferenda by bylo zcela jistě vhodné ustanovení § 329 odst. 3 IZ precizovat.

Druhou skupinou jsou modifikace vyplývající z reorganizačního plánu. Reorganizace jako způsob řešení úpadku je definována v § 316 IZ jako mj. učinění opatření k ozdravení podniku. Jedním z těchto opatření může být dle § 341 odst. 1 písm. a) IZ restrukturalizace pohledávek věřitelů spočívající v prominutí části dluhů dlužníka, včetně jejich příslušenství, nebo odklad jejich splatnosti. Obecně se tak jedná de facto o smluvní změnu obsahu závazku, přičemž původní zaniká (§ 356, 359 IZ) a je nahrazen novým v reorganizačním plánu uvedeným. Nelze tak mluvit o konkrétním vlivu na

¹⁵⁵ In Richter, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, 472 s. 306 an.

¹⁵⁶ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 484; Kotoučová, J. a kol. Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 800.

obsah některých druhů obchodních závazkových vztahů, ale obecně o vliv na výši plnění z nich vyplývající.

Závěr

V mé práci jsem identifikoval hlavní oblasti, ve kterých je dle mého názoru obchodní právo ve svých ustanoveních modifikováno úpravou práva insolvenčního. Ty v zásadě kopírují názvy jednotlivých kapitol, počínaje kapitolou čtvrtou.

Jako nejvýznamnější obchodněprávní aspekty insolvenčního řízení definuji za prvé změnu v obsahu práv a povinností statutárního orgánu právnické osoby a na to navazující přechod těchto oprávnění na insolvenčního správce. Insolvenční úprava zde zakládá významné změny, které vedou k zásahům do jejich standardní obchodněprávní úpravy. Při výkonu funkce se insolvenčnímu správci dostávají do rukou oprávnění, která jsou jinak nedílně spjata s výkonem funkce statutárního orgánu, resp. dalších orgánů obchodní společnosti a družstva.

Druhou oblastí je řešení majetkové účasti dlužníka v obchodní společnosti a družstvu. Postup v insolvenčním řízení vede k aktivaci některých ustanovení obchodního zákoníku, která v zásadě slouží ke zpeněžení *sui generis* takového aktiva.

Poslední oblastí, kde shledávám zcela zásadní průnik obou právních odvětví, jsou obchodní závazkové vztahy. Ty jsou zejména v konkursu velmi výrazně modifikovány, resp. jejich obsah změněn tak, aby byly naplněny cíle insolvenčního řízení.

Z mé práce jednoznačně vyplývá, že insolvenční právo má nezanedbatelný přesah do sféry práva obchodního. Přestože bývá tato úprava tradičně podřazována pod oblast občanského práva procesního, dovolím si tvrdit, že svou povahou přesahuje významně taktéž do práva obchodního.

Zmiňovaný průnik obou právních odvětví přináší mnoho zajímavých teoretických otázek. K těm, které jsem při zpracování identifikoval, jsem poskytl můj názor na jejich řešení. Obecně jsem však přesvědčen, že v praxi takových otázek vzniká mnohem více. Propojení insolvenčního práva s právem obchodním si tak, dle mého názoru, zaslouží další koncentrovanou pozornost.

Seznam použité literatury

- Bejček J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. Kurs obchodního práva: Obchodní závazky. 5. vydání. Praha: C.H: Beck, 2010, 594 s.
- Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teorie práva. Praha: ASPI, 2004, 348 s.
- Česko. Vládní návrh na vydání zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), část Důvodová zpráva. [cit. 2012-10-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=14719>>
- Česko. Ministerstvo financí České republiky. Věcný záměr zákona, kterým se mění zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, ve znění pozdějších předpisů, 15.3.2011 [cit. 2012-09-06]. Dostupný z WWW: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/VEREJNA_DISKUZE_c2-2011_Vecny_zamer_zakona_250-2000_a_190-2004_20110315.pdf
- Černá, S. Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl. Praha: ASPI, 2006, 360 s.
- Knappová, M., Švestka, J. et. al. Občanské právo hmotné I. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI Publishing, 2005. 524 s.
- Kotoučová, J. a kol. Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, 1122 s.
- Kozák, J. Insolvenční zákon krok za krokem. Konkurs a vyrovnání. 2012, č. 4. Dostupný také z WWW: < <http://konkurs-vyrovnani.cz/index.php?idac=173&idb=28>>
- Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Pachtl, L. Insolvenční zákon a předpisy související. Nařízení rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Praha: ASPI, a.s., 2008, 928 s.
- Pavlíček, V. a kol. Ústavní právo a státověda. II. díl. Ústavní právo České republiky. Část 1. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 2008, 797 s.
- Pelikánová, I. a kol. Obchodní právo. 1. díl. 2.vyd.. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 576 s.
- Pelikánová, I., Černá, S. Obchodní právo II. Praha: Aspi, 2006, 545 s.
- Richter, T. Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, 472 s.

- Řeháček, O. Představenstvo akciové společnosti a postavení jeho členů. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2010. 199 s.
- Řeháček, O. Úpadek a jeho osvědčení, Bulletin advokacie. 2012, č. 09, s. 20. Dostupný také z WWW: < http://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_09_2012_web.pdf>
- Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, 1469 s.
- Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2011. 712 s.
- Švestka, J.; Dvořák, J et. al. Občanské právo hmotné 2. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 552 s.
- Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2008, 800 s.

Seznam citované judikatury

Jestliže není v textu práce uvedeno jinak, jsou níže uvedená soudní rozhodnutí dohledatelná na internetových stránkách, zejm. na www.justice.cz, www.nsoud.cz a www.usoud.cz.

a) Ústavní soud ČR

Rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. III.ÚS 2101/09 ze dne 24.09.2009

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 14/10 ze dne 01.07.2010 (uveřejněn ve Sbírce zákonů ČR pod č. 241/2010)

b) Nejvyšší soud ČR

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR. č. j. 29 NSČR 45/2011 ze dne 21. 12. 2011 ve věci sp. zn. KSUL 77 INS 6209/2011

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 5. 2004 sp. zn. 29 Odo 257/2002

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 29 NSCR 1/2008-A-15 ze dne 27. 1. 2010 ve věci sp. zn. KSBR 37 INS 294/2008

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 29 NSČR 3/2009-A-59 ze dne 21. dubna 2009 ve věci sp. zn. KSOS 34 INS 625/2008

rozhodnutí Nejvyššího soudu č. j. 29 NSČR 16/2011 ze dne 30. 11. 2011 ve věci KSPH 39 INS 4718/2009

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 455/2005 ze dne 1. 3. 2006

Rozhodnutí Nejvyššího soudu č.j. 29 NSČR 35/2010-P59-18 ze dne 27. 9. 2011 ve věci sp. zn. KSOS 31 INS 8817/2009

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 3084/2007 ze dne 30. 4. 2009

c) Vrchní soud v Praze

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 2 VSPH 571/2011-B-66 ze dne 30. 8. 2011 ve věci sp. zn. KSPL 54 INS 9511/2010

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 2 VSPH 141/2008-A-18 ze dne 7. 10. 2008 ve věci sp. zn. MSPH 59 INS 2768/2008

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 3 VSPH 907/2011-A-30 ze dne 17. 1. 2012 ve věci KSUL 71 INS 10332/2011-A-8

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 744/2011-A-12 ze dne 26. 7. 2011 ve věci sp. zn. KSPH 38 INS 8266/2011

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 642/2010-B-34 ze dne 31. 8. 2010 ve věci sp. zn. KSPL 27 INS 1919/2010

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 278/2010-A-29 ze dne 28. 4. 2010 ve věci sp. zn. KSLB 76 INS 7992/2009

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 654/2012-A-153 ze dne 5. 6. 2012 ve věci sp. zn. MSPH 91 INS 4684/2012

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 2 VSPH 563/2009-B-50 ze dne 23. 9. 2009 ve věci sp. zn. MSPH 76 INS 2584/2008

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 170/2008-B-17 ze dne 30. 10. 2008 ve věci sp. zn. KSUL 70 INS 2162/2008

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 170/2008-B-17 ze dne 30. 10. 2008 ve věci sp. zn. KSUL 70 INS 2162/2008

d) Vrchní soud v Olomouci

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 3 VSOL 25/2009-B-97 ze dne 25. 3. 2009 ve věci sp. zn. KSBR 27 INS 2155/2008

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 3 VSOL 408/2012-A-13 ze dne 13. 6. 2012 ve věci sp. zn. KSBR 47 INS 8233/2012

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 3 VSOL 691/2012-A-10 ze dne 21. 9. 2012 v případě sp. zn. KSOS 38 INS 18313/2012

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 3 VSOL 25/2009-B-97 ze dne 25. 3. 2009
ve věci sp. zn. KSBR 27 INS 2155/2008

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 3 VSOL 25/2009-B-97 ze dne 25. 3. 2009
ve věci sp. zn. KSBR 27 INS 2155/2008

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci č. j. 2 VSOL 106/2009-B-26 ze dne 28. 4.
2009 ve věci sp. zn. KSOS 36 INS 1078/2009

e) Městský soud v Praze

Rozhodnutí Městského soudu v Praze č.j. MSPH 91 INS 20401/2011-B-6 ze dne
3. 2 2012

Rozhodnutí Městského soudu v Praze č. j. MSPH 91 INS 20401/2011-A-60 ze dne 3. 2.
2012

Rozhodnutí Městského soudu v Praze č. j. MSPH 91 INS 20401/2011-B-6 ze dne 3. 2.
2012

f) Krajský soud v Ústí nad Labem

Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. KSUL 45 INS 15086/2010-B-3 ze
dne 30. 12 2010

Seznam použitých zkratk

- IZ** (nebo také „insolvenční zákon) zákon č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon, ve znění pozdějších předpisů
- ObchZ** (nebo také „občanský zákoník“) zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- OSŘ** (nebo také „občanský soudní řád) zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- OZ** (nebo také „občanský zákoník) zákon č. 40/1964, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Abstract

Thesis: Selected Business Aspects of Insolvency Proceedings

The reason why I have decided for my thesis topic is that the connection between business law and insolvency law is a field which has not been studied comprehensively so far. However my opinion is that these law branches have a lot in common as we can see daily their intersection in many insolvency proceeding. Object of this thesis is to describe the main areas in which clashes insolvency law with business law and then define questions which issue from this clash and answer those on which the Insolvency Act and Business Code do not offer clear answers.

As I mentioned the connection between insolvency and business law is not focused comprehensively by doctrine. Therefore I work particularly with decided cases and legal interpretation books as sources for my thesis. The text offers two points of views on this topic. The first is aimed to company (especially its statutory body) which becomes insolvent. The second is aimed to third parties who do business with an insolvent company.

The first part of my thesis is engaged in short description of historical development of insolvency law in Czech. Then it is focused on explanation of basic insolvency terminology in context of business law.

The second part of the thesis deals with duties of statutory body in insolvency proceeding. Then I focus on insolvency administrator as a person on which are transferred selected rights which commonly belongs to the statutory body. The last part of the second section is aimed to ownership interest of a bankrupted company in a third business entity.

The thesis's third part deals with commercial obligations and their modifications in insolvency proceeding.

The outcomes from my thesis confirm that business law and insolvency law are related law branches. The connection between them reveals many interesting and practical questions. Those I defined during the elaboration I tried to answer. However I believe that there are many more which should be answered. Therefore I think that this field should be continually studied in the future.

Abstrakt

Téma: Vybrané obchodně právní aspekty insolvenčního řízení

Důvodem, proč jsem se rozhodl pro vypracování tohoto tématu práce je, že spojitost mezi obchodním a insolvenčním právem představuje oblast, která nebyla doposud komplexně zkoumána. Nicméně jsem toho názoru, že tyto právní odvětví mají mnoho společného, což můžeme vidět v jejich každodenních průnicích v mnoha insolvenčních řízeních. Cílem této práce je popsat hlavní oblasti, ve kterých se střetává insolvenční úprava s obchodní, definovat otázky, které s tohoto střetu vyplývají a na tyto poskytnout odpověď, není-li z insolvenčního zákona, či obchodního zákoníku zřejmá. Jak již bylo zmíněno, spojitost mezi insolvenčním a obchodním právem není systematicky doktrinárně zkoumána. Z tohoto důvodu má práce vychází zejména z judikatury a dostupné komentářové literatury. Text nabízí dva pohledy na předmětné téma. První je zaměřen na společnost (zejména její statutární orgán), která se ocitne v úpadkové situaci. Druhý je zaměřen na třetí subjekty, které vstupují v obchodní styk se společnostmi v úpadku.

První část mé práce se krátce zabývá historickým vývojem úpadkové úpravy na českém území. Dále je zaměřena na výklad základní insolvenční terminologie v kontextu obchodního práva.

Druhá část diplomové práce je zaměřena na povinnosti statutárního orgánu společnosti v insolvenčním řízení. Dále se pozornost obrací na insolvenčního správce, jakožto osobu na kterou přechází některá práva náležející statutárnímu orgánu. Poslední oblast této části práce je zaměřena na řešení majetkové účasti insolvenčního dlužníka v třetí obchodní entitě.

Poslední, třetí část práce, je zaměřena na obchodní závazkové vztahy a jejich modifikace v insolvenčním řízení.

Výstupy z mé práce potvrzují, že obchodní a insolvenční právo jsou částečně se překrývajícími právními oblastmi. Zkoumání jejich vztahu odhaluje spoustu praktických otázek. Ty, na které jsem při vypracování textu narazil, jsem se pokusil zodpovědět. Věřím však, že je spousta dalších, které na odpověď čekají. Myslím si proto, že tato oblast by měla být předmětem dalšího průběžného zkoumání.

Key words:

insolvency, insolvency proceeding, business law

Klíčová slova:

insolvence, insolvenční řízení, obchodní právo